

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Tie kotiin

Ahderinne, Pilvi

Mohr, Kristian

2014 Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Tie kotiin

Ahderinne, Pilvi; Mohr, Kristian
Hoitotyö
Opinnäytetyö
Helmikuu, 2014

Ahderinne, Pilvi; Mohr, Kristian

Tie kotiin

Vuosi 2014 Sivumäärä 39

Opinnäytetyömme on toiminnallinen dokumenttielokuva asunnottomuudesta. Dokumenttielokuvan nimi on Tie kotiin. Kirjallisessa osuudessa käsittelemme asunnottomuuteen liittyvää teoriaa sekä asunnottomuuteen liittyviä ja asunnottomuuteen johtavia tekijöitä. Dokumenttielokuvan päähenkilö on 46-vuotias mieshenkilö, ja hänen kertomansa kautta käymme läpi edellä mainittuja seikkoja. Dokumenttielokuva on tehty yhteistyössä Stadin ammattiopiston kanssa. Meidän osuutemme elokuvan tekemisessä oli käsikirjoituksen laatiminen ja toimittaminen. Av-linjan opiskelijat kuvasivat, äänittivät, ohjasivat ja leikkasivat dokumenttielokuvan. Opinnäytetyön työelämätahona toimi päihdetyöntekijä Seppo Flinck Avosetti-projektista. Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli jäsentää yksittäisen ihmisen elämäntarinan perusteella asunnottomuuden yleisiä piirteitä ja kuvata päähenkilön asunnottomuuteen johtavia syitä ja keinoja selviytyä asunnottomuuden ajasta ja asunnottomuudesta. Tavoitteena oli tuoda asunnottomuuden ilmiö lähestyttävämmäksi ja ymmärrettävämmäksi sekä tarjota uusia näkökulmia asunnottomuutta työssään kohtaaville ihmisille.

Dokumenttielokuvan ensi-ilta oli Vantaan Asunnottomien yössä 17.10.2013. Tapahtuma alkoi dokumenttielokuvien esittämisellä. Kirjallisuuskatsauksessa keskityimme käsittelemään asunnottomuutta sukupuolen, sukupolvisuuden, syrjäytymisen, sairauksien ja päihteiden käytön kautta. Työssämme on yhteiskunnallinen näkökulma kyseessä olevaan monisyiseen ongelmaan. Kuvaamme dokumentin tekemisen prosessia suunnitelmavaiheesta dokumentin työstämisvaiheeseen ja valmistumiseen sekä arvioimme dokumentin saamaa vastaanottoa katsojien antaman palautteen valossa.

Ahderinne, Pilvi; Mohr, Kristian

Tie kotiin - a way to home

Year	2014	Pages	39
------	------	-------	----

This thesis is a literary part of the practice based-study to make a documentary about homeless. The documentary is called Tie kotiin - a way to home. The theoretical part of the thesis discusses about the theory of homelessness. The main character in the documentary is a 46-year-old man and his story is analyzed using the theoretical framework. The documentary was made in collaboration with the students of Helsinki Vocational College audio-visual departments. The goal was to make the manuscript and to edit the document. The students of Helsinki Vocational College filmed, recorded, directed and cut the documentary. In working life the co-operation partner was Seppo Flinck from Avosetti project. The research task was to study through one individual the general features of homelessness and to show in the film how the main character in the documentary coped through the time he was homeless and which were the reasons why he ended up to be homeless. The goal was to make homelessness more approachable and understandable to people who have not encountered homelessness and provide new perspective about the issue to the people who work with it.

The premiere was in Vantaa's the Night of the Homeless on 17th October 2013, where the event started with the showing the documentaries. The theoretical part is focused on to discussing the gender, generation, exclusion, diseases and abuse of substances and how they are involved in the homelessness. Thesis provides a sociological aspect to the complex problem of homelessness. It describes the process from the planning phase to the end of the making the documentary. It reflects the process from the planning to the feedback that was given by the viewers of the documentary.

Keywords: homelessness; exclusion; gender; interaction

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Opinnäytetyön projekti	7
3	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	7
4	Teoreettinen osuus	8
	4.1 Asunnottomuus	8
	4.2 Vuorovaikutus.....	15
	4.3 Dokumenttielokuva	18
5	Dokumentin toteutus	19
	5.1 Dokumentin tekoprosessi	19
	5.2 Dokumentin päähenkilö	22
	5.3 Dokumentin teemat.....	24
6	Arviointi.....	26
	6.1 Dokumenttiprojektin arviointi	26
	6.2 Tavoitteiden arviointi	27
7	Pohdinta	31
	Lähteet.....	37

1 Johdanto

Opinnäytetyömme oli asunnottomuudesta kertova dokumenttielokuva Tie Kotiin. Dokumentti kertoo entisen aktiivurheilijan ja yrittäjän elämänvaiheista. Dokumentin päähenkilö esiintyy dokumentissa omalla nimellään ja kertoo omin sanoin mitkä asiat johtivat asunnottomuuteen hänen kohdallaan, millaista oli asunnottoman elämä ja mitkä asiat auttoivat häntä saamaan oman asunnon.

Opinnäytetyö on terveydenhoitajaopiskelija Pilvi Ahderinteen ja sairaanhoitajaopiskelija Kristian Mohrin toiminnallinen opinnäytetyö, joka on tehty yhteistyössä Stadin ammattiopiston AV-linjan opiskelijoiden ja heidän opettajiensa Pentti Kasurisen ja Kari Elovainion kanssa. Opinnäytetyömme ohjaajana toimi Laurea-ammattikorkeakoulun lehtori Eeva Soikkeli. Yhteistyötahona on toiminut päihdetyöntekijä Seppo Flinck Tukihenkilötyö ry:n Avosetti-projektista. Päihdetyöntekijä Seppo Flinck, Vantaan asunnottomien yön toimintaverkosto ja erityisesti Vahti ry:n entinen toiminnanjohtaja Jarno Eskelinen ovat vieneet ajatusta dokumenttielokuvan tekemisestä yhteistyössä Laurea-ammattikorkeakoulun kanssa eteenpäin. Yhteistyöhön dokumenttielokuvan teknisen toteutuksen osalta lähti mukaan Stadin ammattiopisto. Syksyllä 2013 Stadin ammattiopiston audiovisuaalisen linjan opiskelijoiden lukujärjestykseen oli varattu aikaa tätä projektia varten. Yhteistyön tavoitteena oli tehdä kolme elokuvaa asunnottomuudesta, joista toteutui kaksi. Meidän dokumenttiamme lähtivät tekemään Maiju Niemelä, Reetta Saarikoski, Emma Mertanen, Jani Lappeteläinen ja Roni Puhdaskoski Stadin ammattiopistosta.

Dokumentti asunnottomuudesta tuntui hyvältä valinnalta opinnäytetyöksi. Meillä oli toimittaja- ja elokuvataustat, joten dokumentin tekeminen oli mieluinen aihe molemmille opinnäytetyönä. Olimme työskennelleet tiedonvälityksen parissa ennen kuin aloitimme hoitoalan koulutuksen ja mielestämme tiedonvälitys oli tärkeä toimintaväline myös ihmisille, joilla on hoitoalan koulutus. Aikaisempi työkokemuksemme antoi meille luottamusta tarttua tähän hankkeeseen. Hakiessamme hoitoalan koulutukseen Laurea-ammattikorkeakouluun toimimme molemmat esille kiinnostuksemme syrjäytymistä ehkäisevää työtä kohtaan, näimme tilanteen ainutlaatuisena mahdollisuutena yhdistää aikaisemmat kokemuksemme nykyiseen koulutukseemme.

Käsittelimme teoriaosuudessa mielestämme asunnottomuuteen liittyviä yleisiä aihealueita. Asunnottomuus on harvoin vain yhden osa-alueen ongelma. Koimme tärkeänä tutustua ja tuoda esille erilaisia asunnottomuuteen liittyviä ongelmia. Yleisessä keskustelussa asunnottomuuteen liitetään päihteidenkäyttö, syrjäytyminen ja syrjäytymisvaara, siksi koimme tärkeäksi käsitellä näitä aihealueita myös teoriaosuudessa. Koska olemme hoitoalan opiskelijoita, halusimme tuoda esille myös hoidollisia näkökulmia asunnottomuuteen, siksi

olimme käsitelleet teoriaosuudessa kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyviä potilasohjauksen keinoja. Halusimme käyttää passiivin sijasta monikon ensimmäistä muotoa oman toimijuuden esille tuomiseksi. Emme halunneet passiivin käytöllä johtaa lukijaa harhaan tai jättää epäselväksi, ketkä ovat päätöksien ja ratkaisujen tekijöinä (Luukka 2002: 21).

2 Opinnäytetyön projekti

Opinnäytetyömme oli toiminnallinen opinnäytetyö. Projektin tarkoituksena oli saada aikaiseksi dokumenttielokuvia asunnottomuudesta. Meidän osuutemme oli käsikirjoittaa ja toimittaa dokumenttielokuva. Ainoa sisällöllinen asia, mihin meille annettiin raamit, oli itse aihe. Dokumentin pituus sai olla maksimissaan 15-20 minuuttia.

Lähdimme dokumenttihankkeeseen mukaan viimeisenä mahdollisena ajankohtana. Saimme vahvistuksen hankkeeseen mukaan pääsystä päivää ennen ensimmäistä yhteiskokousta Stadin ammattiopistossa 5.3.2013. Roolimme dokumentin tekemisessä oli sisällön tuottaminen eli dokumentin käsikirjoitus ja toimitus. Teimme toimituksellista taustatyötä, tutustumalla teoriaan ja tekemällä tutustumiskäyntejä asunnottomien palveluihin. Tarkoitus oli myös luoda kontakteja asunnottomiin ja heidän kanssaan työskenteleviin, jotta löytäisimme vapaaehtoisia henkilöitä päähenkilöiksi dokumenttiimme. Halusimme kuvata dokumentissamme tyyppiesimerkkejä asunnottomista. Suurin osa asunnottomista on keski-ikäisiä moniongelmaisia miehiä ja siksi halusimme sukupuolisuuden näkyvän dokumentissamme, vaikka ongelma koskee kumpaakin sukupuolta. Syrjäytyminen ilmiönä oli ollut molempien kiinnostuksen kohteena opiskeluaikana. Asunnottomuus on monitahoinen ongelma, joka vaatii usein useamman kuin yhden tahon moniammatillista tukea. Halusimme dokumentissa näkyvän monet syyt ja seuraukset jotka johtavat asunnottomuuteen ja sen, että se voi olla myös tietoinen valinta, eikä aina syrjäytymisen tai syrjäyttämisen tulos.

3 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tehdä dokumenttielokuva asunnottomuudesta. Tutkimustehtävänäimme oli yksittäisen ihmisen elämäntarinan perusteella jäsentää asunnottomuuden yleisiä piirteitä. Tavoitteenamme oli dokumentin avulla kuvata yksittäisen ihmisen asunnottomuuteen johtavia syitä ja keinoja selviytyä asunnottomuuden ajasta ja asunnottomuudesta. Tavoitteenamme oli myös tuoda henkilöille, jotka eivät ole asunnottomuutta kohdanneet ilmiö lähestyttävämmäksi ja ymmärrettävämmäksi, mutta myös antaa uusia näkökulmia asunnottomuuden kanssa tekemisissä oleville henkilöille. Dokumentti on hyvä väline tämän tavoitteen saavuttamiseksi.

4 Teoreettinen osuus

Aloittaessamme projektia lähdimme tutustumaan asunnottomuuteen ja siihen liittyvään teoriaan. Asunnottomuus on aiheena laaja ja monisyinen. Yleensä asunnottomuus ei ole vain yhden ongelman aiheuttamaa vaan asunnottomuuteen liittyy useita eri tekijöitä.

Teoriataustaan tutustuessamme seuraavat asiat nousivat esille, varsinkin käsittelemässämme tyypillisessä asunnottomuuden kohderyhmässä eli keski-ikäisten yksinelävien miesten ryhmässä.

4.1 Asunnottomuus

ARA:n tilastojen mukaan asunnottomia oli vuoden 2012 lopussa 7 850 yksinäistä asunnotonta ja 450 perhettä. Pitkäaikaisasunnottomia oli 2628. ARA määrittelee pitkäaikaisasunnottoman henkilöksi joka on ollut asunnottomana yli vuoden tai, jonka asunnottomuus uhkaa pitkittyä sosiaalisten tai terveydellisten syiden vuoksi. Pitkäaikaisasunnottomien kohdalla eivät tavalliset asumisratkaisut toimi vaan he tarvitsevat tukipalveluja. (ARA 2013.)

Pitkäaikaisasunnottomuus on vähentynyt viime vuosina. Paavo 1 - ohjelmaa eli pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaa toteutettiin vuosina 2008-2011. Hankkeen tarkoitus oli puolittaa pitkäaikaisasunnottomuus. Ohjelman pyrki tavoitteeseensa tuottamalla 1250 asuntoa asunnottomille. (ARA 2012.) Asunto ensin - periaate on osa PAAVO-ohjelmaa. Sen avulla eri toimijat ovat rakentaneet asuntoja ja tuettuja asumisyksiköjä, joissa asukkaille ei aseteta vaatimuksia, kuten päihitteettömyyttä, vaan asukkaat voivat asua kodeissaan vapaasti, mutta häiriötä aiheuttamatta. (Asunto ensin 2013.)

ARA luokittelee asunnottomuuden Asunnottomuus 2011 selvityksessä marraskuisen asuinpaikan perusteella viiteen kategoriaan: asuntoloissa ja majoitusliikkeissä, erilaisissa laitoksissa ja tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asuvat ja vapautuvat vangit, joilla ei ole asuntoa sekä ulkona että ensisuojojissa asuvat henkilöt. (ARA 2012.) Asunnottomuuden voi määritellä usealla eri tavalla ja eri toimijoilla on asunnottomuuteen omat määritelmänsä. Asunnottomat itse määrittelevät asunnottomuuden omalla tavallaan. Forssénin tutkimuksen mukaan asunnottomat itse määrittelevät asunnottomuuden katuasunnottomuuden tai totaaliasunnottomuuden käsitteillä eli he kokevat, että heillä on oma asunto vaikka asunto sijaitisi tuki- tai palveluasunnossa (Forssén: 2012).

FEANTSA eli eurooppalainen asunnottomuusverkosto on tehnyt asunnottomuudesta oman ETHOS-luokituksensa. ETHOS-luokittelussa asunnottomuus on luokiteltu kolmeentoista eri tyyppiin, jotka jakautuvat neljään eri pääluokkaan: asunnottomuus, turvaton asuminen,

heikkotasoinen ja epätarkoituksenmukainen asuminen ja ulkona asuminen. (FEANTSA ETHOS 2013.)

Asunnottomuus voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen: asunnottomuutta edeltävään eli pre-vaiheeseen, asunnottomuuden aikaan eli in-vaiheeseen ja asunnottomuuden jälkeiseen eli post-vaiheeseen. Asunnottomuutta edeltää usein avioero tai ihmissuhteen päätyminen, muulle paikkakunnalle töihin lähteminen, yleiset asumisen taitojen puute tai taloudellisen tilanteen romahtaminen. Myös päihteet, rikollisuus, mielenterveysongelmat ja yhteiskuntaan kiinnittämättömyys vaikuttavat asunnottomuuteen ajautumisessa. Forssénin haastatteluissa asunnottomuuden aika kuvataan kamppailuna tai luovuttamisena, katkoksina tai tilapäisten asuntojen jatkuvana vaihtumisena ja yhteiskunnan ehdoilla elämisenä. Asunnottomuuden aikaa kuvataan selviytymisenä ja toiminta osana selviytymistä. Asunnottomien kokemuksissa asunnottomuuden aika ja siitä selviytyminen koettiin osaksi omaa toimijuutta, eikä pelkästään yhteiskunnan palveluista riippuvaisena asiana. Asunnottomuuden jälkeinen aika eli post-vaihe herättää toiveita, mutta myös pelkoa ja epävarmuutta selviämisestä. Asunnottomat itse voivat määritellä asumisyksikössä asumisen vakituisesti asumiseksi vaikka ARA määrittelee heidät asunnottomiksi. Post-vaiheen onnistumisen edellytyksenä näyttää olevan kohtuullisen vuokratason asuntokanta. (Forssén 2012: 231-238.)

Asunnottomuuden jokaisessa vaiheessa on tärkeää asunnottoman kokonaisvaltainen selviytymisen tukeminen, jotta vaiheiden kasautumista vältettäisiin ja vaiheesta toiseen siirtymistä helpotettaisiin. Näin asumisen epäonnistumisia ja häätöjä olisi mahdollista ennaltaehkäistä. Asumisen kokonaisvaltainen tuki tulisi kohdentaa niin, etteivät asumisen turvaamiseen liittyvät riskitilanteet pitkiä kohtuuttomasti. Asumissosiaalityöllä tulisi puuttua välittömästi esimerkiksi asumisen taitojen vajeesta johtuviin häiriöihin, jotta asuminen ei vaarantuisi asukkaan häiriökäyttäytymisen tai asumisen normien rikkomisen takia. (Forssén 2012: 242.)

Asunnottomien haastatteluissa asunnottomuuden aika koettiin kamppailuna tai luovuttamisena, yhteiskunnan ehdoilla elämisenä, katkoksina tai tilapäisen asumisen vaihtuvuutena. Asunnottomat kokivat, että heidän selviytymisensä perustui heidän omaan toimintaansa. Asunnottomat kokivat asunnottomuuden ajan itsensä toteuttamisen, osallisuuden sekä ihmissuhteiden säilymisen aikana. (Forssén 2012.)

Asunnottomuuteen liittyy yleisesti päihteiden väärinkäyttöä ja siksi päihteiden käsittelyminen asunnottomista puhuttaessa on tärkeää. WHO:n ICD-10 diagnoosikriteeristöissä on kuusi erilaista päihteiden käyttöön liittyvää määritelmää. Niistä täytyy täytyä samanaikaisesti kolmen kriteerin vuoden mittaisen ajanjakson aikana. Näitä kriteerejä ovat päihteiden käytön

pakonomaisuus, vieroitusoireet, päihteenkäytön hallinnan heikkeneminen, sietokyvyn kasvu, päihteenkäytön muodostuminen keskeiseksi asiaksi elämässä sekä päihteenkäytön jatkuminen haitoista huolimatta. (ICD-10 tai Poikolainen 2003: 76-79.)

Nykyään suuri osa hoito- ja kuntoutusmalleista pohjautuu päihderiippuvuuden määrittelyyn psyykkisenä, fyysisenä ja sosiaalisena ongelmana. Australialaisen tutkimuksen mukaan asunnottomilla on kantaväestöä enemmän skitsofreniaa, joten asunnottomuuden hoitaminen vaatii asunnottoman kokonaisvaltaista huomiointia (Teesson 2003: 55). Lääketieteen osuus päihdeongelman määrittäjänä on lisääntynyt. Riippuvuus diagnosoidaan sairautena. Laitoskuntoutusasiakkaat saavat aina lääkärintodistuksen hoidossa ollessaan ja voivat hakea KELA:sta sairaus- tai kuntoutusrahaa. (Salaspuro 2003.) Lääketieteellinen näkökulma on tärkeä myös sen takia, että suurin osa päihderiippuvaisista käyttää perustason terveyspalveluja. Peruspalveluissa on mahdollista tehdä ensimmäiset interventiot päihdeidenkäyttöön. Riippuvaisuuksien hoidossa on tärkeää yhdistää tapauskohtaisesti ja joustavasti sosiaalityötä, lääketieteellistä ja terapeuttista osaamista (Ruisniemi 2007: 20). Suomessa terveyserot ovat kasvaneet paljon. 35-vuotiaan fyysistä työtä tekevän miehen eliniänodote on kuusi vuotta pienempi kuin korkeapalkkaisen johtoasemassa olevan miehen. Huonoimmassa sosioekonomisessa asemassa olevien ihmisten sairastuvuus on suurempaa fyysisien ja psyykkisten sairauksien osalta. He ovat myös alttiimpia joutua asunnottomaksi verrattuna kantaväestöön. (THL 2014.)

Ruisniemi määrittelee päihderiippuvuuden opittuna toimintamallina, jolla on seurauksia ihmisen elämän eri osa-alueilla. Pidempään jatkuessa tämä toimintamalli aiheuttaa fyysisiä ja psyykkisiä vaurioita ja epätasapainoa sosiaalisessa elämässä. Äärimmäisissä tapauksissa päihde voi ohjata kaikkea ihmisen toimintaa. Päihderiippuvuuden vaikuttaessa minäkuvaan, tämä vähentää ihmisen toimintamahdollisuuksia ja voimavaroja elämän eri aloilla. (Ruisniemi 2007:21.)

Marginalisoitumisesta voi puhua kun vähintään kolmessa elinolotekijässä on ongelmia tai puutteita. Elinolotekijöitä ovat taloudelliset resurssit, asuinolosuhteet, terveys, sosiaaliset suhteet, vapaa-ajan aktiviteetit, poliittiset resurssit, työolosuhteet, elämän ja omaisuuden turva. Haavoittuvimmat ryhmät marginalisoitumisen kannalta ovat yksinhuoltajat, nuoret ammattitaidottomat yksinäiset miehet, työttömät, toimeentulotuensaajat sekä maahanmuuttajat. Tietynlaista poikkeavaa käyttäytymistä, varsinkin rikollisuutta ja päihdeidenkäyttöä voi pitää merkinä marginalisoitumisesta. (Raunio 2000: 222-226.)

Heikoimmassa sosiaalisessa asemassa olevien henkilöiden mahdollisuus saada palveluita poissuljetaan nykyisillä rajatuilla käytänteillä. Palvelut ovat rajattu tarkasti virka-aikaan ja ennalta määriteltyihin ajanvarauskäytäntöihin, puhelinajat ovat joustamattomia ja puhelut

kulkevat keskuksen kautta. Köyhyys rajoittaa liikkumista ja yhteydenpitoa nyky-yhteiskunnassamme. Tämä aiheuttaa poiskäännyttämistä jolloin palvelut eivät ole kaikkein köyhimpien ja huono-osaisimpien saavutettavissa. (Forssén 2012.)

Syrjäytyminen sanana luo kuvan toisista ja on siksi jo itsessään syrjäyttävä. Syrjäytyneet nähdään epäonnistujina, haavoittuvina, passiivisina, heikkoina, muista riippuvaisina, epäpätevinä, reunoille ajautuvina ihmisinä eli ihmisinä joilla ei ole riittävää itseuria. (Helne 2002: 117.) Tuula Helne viittaa tällä Susan Wendellin ajatukseen ” se että joistakin ihmisistä tehdään toisia, tarkoittaa että heidät nähdään objekteina eikä omaehtoisesti toimivina subjekteina. He symboloivat jotain mikä on pelottavaa ja minkä projisoimme heihin.” Esimerkkinä tästä voisi mainita, että monikaan asunnoton ei pidä itseään syrjäytyneenä, mutta tämän käsitteen liittäminen heihin julkisessa keskustelussa yleistä. (Helne 2002 tai Turvallinen kaupunki.)

Sukupuolisuutta halusimme käsitellä dokumentissa ja kirjallisessa työssä, koska asunnottomista on miehiä niin suuri osa. Asunnottomina on myös naisia, joilla on asunnottomuuden vuoksi omia sukupuolisuuteen liittyviä ongelmia (Granfelt 1998). Olisimme kokeneet opinnäytetyön puutteelliseksi ilman, että olisimme käsitelleet miesten suurta osuutta asunnottomissa. ARA:n selvityksen mukaan Suomessa oli marraskuussa 2012 7850 asunnotonta, joista 80 prosenttia oli miehiä. (ARA 2013). Asuntomarkkinoilla voi olla sukupuoleen sidottua syrjintää. Yksineläjästä naispuoliset henkilöt saattavat olla vuokranantajien mieleisiä vuokralaisia. Vuokranantajat saattavat pelätä, että miespuolisista yksinasuvista vuokralaisista koituisi ylimääräisiä kustannuksia. (Halko 2010: 151.)

Heinonen sanoo kirjassaan Työläismies ahdingossa - kolme miessukupolvea rakennemuutosten Suomessa, että suomalaisella miehellä on perinteisesti ollut kaksi tapaa ja näyttää edelleen olevan kaksi päätapaa vastata elämän kriisitilanteisiin ja pettymyksiin. Ensimmäinen on toiminta, kuten työ, mutta kaikki toiminta on tärkeää. Toinen on alkoholi ja se täydentää ensimmäistä tai korvaa sen. (Heinonen 2006: 229-232.) Myös Seppo Flinck korosti tekemässämme haastattelussa, sitä kuinka hänen asiakkainaan olleiden miesten ongelmaratkaisukeinot monesti sisällyttivät ”itkuviinan” tai ”rähinäviinan” käytön. Yhteiskunnan rakenteiden muutokset kuten asumisessa ja työelämässä viimeisten vuosikymmenien aikana ovat aiheuttaneet sen, että perinteiset työmiehen työt ovat vähentyneet ja ihmiset muuttivat pääkaupunkiseudulle maaseudulta. (Flinck 2013.) Monesti mies osoittaa riippumattomuuttaan virastoista tai sosiaalitoimesta käyttäytymällä omaehtoisesti asioidessaan näissä paikoissa. Toimintaa voi kuvailla hiljaiseksi vastarinnaksi. Vastarinnan keinoja ovat muun muassa sääntöjen unohtaminen, tietämättömyksi tekeytyminen tai se että ei ymmärrä mistä puhutaan. (Heinonen 1997: 118-128.)

Miehet kritisoivat palvelujen ammattikäytäntöjä, joissa sovelletaan sosiaalitieteiden tietoa normaalikäytännöistä, poikkeavuuden syistä ja sen käsittelyn menetelmistä. Miehet ajattelevat, että kaikkia miehiä ei voi pakottaa samoihin poikkeavuuden malleihin. Palveluiden tulisi perustua asiakkaan ja työntekijän vuoropuheluun ja asiakaslähtöisyyteen. (Forssén 2012: 204-205.) Arkipäivässä perheen työnjakokäytäntöjen vuoksi naiset pystyvät helpommin hoitamaan perheen asioita sosiaalitoimiston suuntaan. Tällainen työnjako on tehnyt sosiaalitoimistoihin kulttuurin, jossa naisten on helppo toimia keskenään pöydän kummallakin puolella. Sosiaalityön käytännöt ovat sillä tavoin sukupuolittuneet, että työelämästä syrjäytynyt perheetön mies ei tule ymmärretyksi sosiaalialan palveluissa. Tasa-arvokysymykset määriteltiin 1990-luvulla naisnäkökulmasta. (Raunio 2000: 211.) Meillä on käsitys, että vaikka piirteitä tästä on vielä näkyvissä, niin nykyään kiinnitetään myös huomiota miesnäkökulmaan erityisesti syrjäytymisen ehkäisyssä. Syrjäytymistä on lähdetty ehkäisemään tavoilla, jotka soveltuvat suoraan miesten tilanteen parantamiseen, tästä ovat hyvinä esimerkkeinä STM:n linjaukset tavoiteohjelmissa ja Paavo-projektit. (STM 2012, PAAVO 2012)

Syrjäytyminen on pitkäkestoinen prosessi, joka saattaa alkaa jo lapsuudesta tai aikuiselämän tapahtumista. Syrjäytymiseen johtavat tapahtumat pikkuhiljaa kasautuvat ja itse syrjäytyminen saattaa tapahtua kymmenien vuosien jälkeen tapahtumaketjun alusta. (Virtanen 2004: 104.)

Jukka Virtanen kuvaa kirjassaan Kokonainen mies syrjäytymistä.

”Viranomaisten papereissa käytetään ilmaisua ”ilman koulutusta, ammattia ja työtä”. Se kuvaa useimpia miehiä. Jos elämiseen vaadittavat perusehdot eivät ole toteutuneet, miehellä on väistämättä korkea riski joutua yhteiskunnan reuna-alueille tai kokonaan sen ulkopuolelle. Ymmärrettyä tilanteensa, syrjäytymässä oleva mies kokee helposti ahdistusta, lohduttomuutta ja elämäntarkoituksen katoamista. Mukaan tulevat usein masennus ja päihteiden, lähinnä alkoholin, suurkulutus. Tapahtumasarja etenee lopulta noidankehään, joka vie syvälle syrjäytyneisyyden syvyyksiin. Jos miehellä on kumppani ja lapsia, hän menettää useimmiten myös kykynsä elää puolisona ja isänä. Hänestä tulee työtön alkoholisti, joka saattaa löytää hetkellistä tarkoituksellisuutta elämälleen ryppyporukoista ja reissuista. Monien kohtalona on avioero ja perheen ja kodin menettäminen. Yksin jääminen on monille miehille ”viimeinen naula arkun kanteen”. (Virtanen 2004: 114-115.)

Virtasen kuvaukset syrjäytymisen prosessista olivat havainnollisia ja osoittivat selkeästi syrjäytymisvaarassa olevan miehen murroskohdat. Olisi hyvä, jos julkisella puolella tai

kolmannella sektorilla olisi tarjolla toimintoja ja matalan kynnyksen paikkoja, jotka voisivat estää tai hidastaa tapahtumaketjun etenemistä. Minäkuvan muutokset ovat mahdollisia kaikkiin suuntiin ja toimijuuden merkitys oman elämän ohjaamisessa voisi tuoda vaihtoehtoja tuhoisille käytösmalleille.

”Syrjäytyminen kytkeytyy toisinaan myös väkivaltaisuuteen ja rikolliseen käyttäytymiseen. Päähteiden kanssa elävä perheenisä voi kierteessään turvautua fyysiseen väkivaltaan. Kun oma elämä ei ole enää hallinnassa ja muiden taholta aiemmin saatu kunnioitus muuttuu syytöksiksi ja peloiksi, mies yrittää näyttää miehisyyttään ja valtaansa ruumiillisella voimankäytöllä. Mies lyö puolisoa ja uhkaa lapsia ja joutuu helposti tappeluihin. Perheväkivalta on yleisintä kodeissa, joissa asuu syrjäytymässä oleva mies. Toisen ryhmän väkivaltaisista, syrjäytyneistä miehistä muodostavat torien laidoilla ohikulkijoita uhkailevat örisijät, joiden päivittäinen humalatila on kestänyt viikkojen, ehkä kuukausien ajan. Ryyppyporukoissa syntyy usein riitaa vähistä rahoista ja tyhjenevistä viinapulloista. Tällöin aggressiiviset impulssit johtavat helposti ryyppykaverin pahoinpitelyyn. Lehdissä on toisinaan pieniä uutisia: miehen kuolemaan johtanut puukotus autiotalossa. Alkoholilla lienee osuutta asiaan.” (Virtanen 2004: 114-115.)

Mielestämme Virtasen kuvaus vaikutti hyvältä kuvaukselta tilanteen kehittymisestä suuntaan, joka ei ole toivottu. Monesti tietoomme tulee ainoastaan, juuri Virtasen mainitsemat lehtijutut, emmekä tiedä asioiden taustoja. Tämä prosessin kuvaus toi esille hetkiä, jolloin interventio olisi voinut estää ongelmien kasautumisen ja kuvatun lopputuloksen.

Syrjäytyneet miehet oleskelevat usein tiloissa, joihin sisäänpääsyyn ei tarvita rahaa. Näille miehille kaveriporukka on usein ainoata elämänlaatua. Heidän itsetuntonsa on monesti heikentynyt. Tähän ryhmään kuuluu sekä maaseudun yksinäisiä miehiä että taajamien alempien sosiaaliryhmien miehiä. Ryhmälle on ominaista aikaisempi kuolleisuus kuin ylempien sosiaaliryhmien miehille. Yhteiskunnalliset, kasvatukselliset ja suomalaiseen kulttuuriin liittyvät syyt johtavat tämän ryhmän syrjäytymiseen. Erot muuttuvat lääketieteellisiksi ja näkyvät sairauksina, alkoholin kulutuksen kasvuna, tupakointina ja epäterveellisen ravinnon käyttämisenä. Tällä ryhmällä kuolleisuus sydän- ja verisuonitauteihin on kasvanut. (Heinonen 2006: 114.)

Työmarkkinoiden murros oli aiheuttanut sen, että perinteiset miesten fyysiset työt kuten tietyöt, hakkuut, tilapäiset satamatyöt ja rakennustyöt eivät työllistä kuten ovat työllistäneet ennen kahdeksankymmentäluvun murrosta. Vastaavanlaisia selviytymisväyliä ei enää ole tässä laajuudessa olemassa. (Forssén 2012: 17.)

Syrjäytyminen periytyy, koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevista nuorista oli perheistä, joiden vanhemmista noin puolet oli koulutuksen ja työelämän ulkopuolella. Koulutuksen puuttuminen näkyi suuresti työttömyyslukuissa. (Tilastokeskus, STM 2012.) Lapsuudessa vähäistä hoivaa ja hylkäämiskokemuksia kokeneilla ilmenee ongelmia varhaislapsuudessa. Monilla ongelmanuorilla, kouluhäiriköillä ja syrjäytyneillä aikuisilla miehillä oli todettu jo varhaislapsuudessa ilmenneitä muutoksia käyttäytymisessä. (Virtanen 2004: 111.)

Hyvinvointiongelmat, kuten kouluttamattomuus-, toimeentulo- mielenterveysongelmat kasautuivat. THL:n tutkimuksen mukaan ongelmat olivat ylisukupolvisia eli periytyivät sukupolvelta toiselle, vanhempien koulutus ja sosioekonominen asema eriyttivät lasten ja nuorten hyvinvointia voimakkaasti. Vanhempien terveydelliset ja taloudelliset ongelmat heijastuivat lasten myöhempään hyvinvointiin. Myös pahoinvointi periytyi, siihen vaikuttivat lapsuudenkodin lisäksi yhteiskunnan asenteet ja arvot, jotka siirtyivät sukupolvelta toiselle. (THL 2013; Pajuriutta 2013) Pirskanen kertoi tutkimuksessaan kuinka ongelmajuomisesta kärsivien isien aikuiset lapset näkivät isänsä perinteisenä oman sukupolvensa edustajana, jolla ei ollut välineitä käsitellä ongelmia ja tunteita. He näkivät vanhempansa käytöksen perinteisenä tapana selvitä elämässä. (2011:176.)

Työskennellessämme eri psykiatrisilla osastoilla olemme huomanneet, että monilla potilailla oli samoja ongelmia kuin heidän vanhemmillaan ja isovanhemmillaan. Psykiatriset ongelmat voivat periytyä sukupolvesta toiseen samoin kuin kriisitilanteissa käytetyt ongelmanratkaisumallit. Samoin elämänhallinnan haasteet, kuten yhteiskunnan sääntöjen, normien ja aikataulujen mukaan eläminen saattavat olla ongelmia ja aiheuttavat vaikeuksia sosiaalisissa suhteissa ja sitä kautta psyykkiseen hyvinvointiin.

Suomen perustuslaki määrittelee julkisen vallan tehtäväksi edesauttaa jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä (Perustuslaki 19 §). Terveydenhuollon toimissa oli näkyvissä lainsäädännön tavoite ja terveydenhuollon linjaukset useina projekteina mm. pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi. Pitkäaikaisasunnottomuutta oli tilastojen mukaan saatu vähitellen vähenemään, mutta ongelma ei ole saatu kokonaan ratkaistua (ARA 2013). Terveydenhoitolain yhtenä tarkoituksena on kaventaa väestöryhmien välisiä terveyseroja (Terveydenhuoltolaki 2 §).

Tilastollisesti sairausvakuutuksen tukema yksityisen sektorin ja työterveyshuollon yhteenlaskettu osuus oli kasvanut, kun taas julkisten palveluiden käyttö oli laskenut. Seuduilla, joissa asui paljon syrjäytyneitä, oli yleensä lääkäripulaa, joten julkisten palveluiden tuominen niitä tarvitseville oli tullut entistä vaikeammaksi. Tulo-

yhteiskuntaluokkien välinen terveyserojen kasvu voi olla ollut osittain tästä riippuvainen. (Forssén 2012: 45-48.)

Miesten omien palvelukokemuksien perusteella nousivat esiin asiakkuuden vastenmielisyys, ihmisten pallottelu ja poiskäännyttäminen, viranomaissanelu ja miesasiakkaiden ja naistyöntekijöiden toimintakulttuurin erot. Miesten kritiikki kohdistui kolmeen eri asiaan: viimesijaisen perusturvan eli toimeentulotuen riittämättömyyteen, kuntoutuksen, koulutuksen ja sopivien työpaikkojen puutteeseen ja palvelujärjestelmän toimimattomuuteen. (Forssén 2012: 23.) Moniammatillinen yhteistyö pitäisi ulottaa jo yhdyskuntasuunnitteluun asti. Oli nähtävissä miten huono-osaisimpien eristäminen omiin kaupunginosiinsa toi huonompia tuloksia kuin heidän integroimisensa muuhun väestöön. (Raunio 2000: 37-39.)

4.2 Vuorovaikutus

Kohtaaminen on yksi hoitoalan peruskäsitteistä, joka otetaan huomioon kaikissa asiakas- ja potilaskontakteissa. Lähteenä käyttämässämme kirjallisuudessa käytettiin potilas - sanaa, mutta näitä ohjauksellisia keinoja voi käyttää, vaikkei kyseessä olisi potilassuhde. Lähteessä tarkoitetaan potilasohjauksella niitä kasvatuksellisia ja ohjauksellisia toimintoja joilla pyritään tukemaan potilaita ottamaan käyttöön omat voimavaransa paremmin ja heidän terveyttään koskevien tavoitteiden saavuttamisessa. Potilaslähtöisessä ohjausmallissa potilaan ja hoitajan suhde on tasa-arvoinen. Potilasta ei nähdä vain yksiulotteisena, vaan moniulotteisena kokonaisuutena. Potilas asettaa itse omat tavoitteensa ja toimii aktiivisesti ongelmanratkaisijana ja päätöksentekijänä. Ohjauksessa käsiteltävän tiedon tulee olla moniulotteista. Potilaan odotukset ja näkemykset ohjaavat ohjausprosessin sisältöä ja menetelmiä. (Hupli 2012: 3-4.)

Motivoivan haastattelun lähtökohtana on herättää potilaassa tai asiakkaassa oma motivaatio muutokseen. Tavoitteena on, että potilas huomaisi oman toimintansa ristiriidat sen hetkessä tilanteessa verrattuna potilaan omiin tavoitteisiin ja arvoihin. Menetelmä pyrkii siihen, että potilas itse ottaisi omat voimavaransa ja keinonsa käyttöön, että saisi oman elämäntilanteensa yhtenäiseksi näihin itse asetettuihin tavoitteisiin ja arvoihin nähden. (Rakkolainen 2012; Päihdelinkki.)

Asiakaskeskeinen näkökulma syntyi Yhdysvalloissa 1930-luvulla ihmissuhdetyössä, sen toi esiin humanistisen psykologian edustaja Carl Roger. Lähtökohtana oli asiakkaan kunnioittaminen ja hänen tarpeidensa huomioiminen. Suomessa asiakaskeskeinen ajattelu nousi vahvasti esiin vasta 1990-luvun alussa, vaikka viitteitä siitä oli jo aikaisemmin näkyvissä. Asiakaskeskeisyydellä halutaan aktivoida asiakas itse jäsentämään omaa tilannettaan, tällä

tavalla toimien haluttiin murtaa hierarkkisia suhteita, jotta asiakas pääsee vaikuttamaan omaan hoito- ja auttamissuunnitelmaansa. (Mönkkönen 2007: 63.)

Dialogisen vuorovaikutuksen pyrkimyksenä on rakentaa yhteistä ymmärrystä ja käydä vuorovaikutusta, missä pyritään tasa-arvoiseen, molemminpuoliseen ymmärrykseen. Vuorovaikutuksessa mennään molempien osapuolten ehdoilla. Dialogisuus ei ole pelkkää puhetta tai toisen kuuntelua, vaan parhaimmillaan molemmat osapuolet oppivat ja voivat muuttaa omia mielipiteitään ja asenteitaan. Dialogisuus vaatii luottamuksellista suhdetta, muuten erilainen ajatus voidaan kokea uhkana. (Mönkkönen 2007: 88-89.)

Amerikkalainen psykologi John Shotter korosti dialogisuudessa jaetun ymmärryksen merkitystä. Jaettu ymmärrys syntyi vain osapuolten vastavuoroisissa neuvotteluprosesseissa. Shotterin käsityksen mukaan jaettua ymmärrystä voi tapahtua vain hetkittäin spontaaneissa tilanteissa. Dialogisessa kommunikaatiossa molemmat osapuolet koettelevat, kyseenalaistavat, tarkistavat, haastavat ja uudelleenmuodostelevat toisen puhetta. Hoitotilanteissa osapuolet luovat itseään koko ajan uudelleen ja määrittävät suhdettaan uudelleen muihin. Shotter piti dialogista vuorovaikutusta keinona, jolla kiinnittyä ympäristöönsä. On hyvin tärkeää kiinnittää huomiota siihen kuinka puhumme asiakkaille heistä itsestään ja heidän läheisistään. Tärkeää on myös miten suhtaudumme heidän rakentamiinsa tarinoihin ja täydennämme niitä. (Mönkkönen, 2007: 92.)

Asiakastyön vuorovaikutusta voidaan tarkastella asiakkaan subjektiivisuuden tukemisen näkökulmasta. Subjektiivudella tarkoitetaan yksilön käsitystä itsestään, joka kykenee tekemään päätöksiä ja valintoja sekä vaikuttamaan omaan elämäänsä omalla toiminnallaan. Heikkoa subjektiivutta kuvaa asiakkaan kokemus toiminnasta ulkoisten ehtojen vuoksi. Se voi ilmetä myös asiakkaan käsityksellä oman luonteensa tai geeniensä vaikutuksesta omaan toimintaansa rajoittavassa mielessä. (Mönkkönen 2007: 142)

Markku Ojanen määritteli minän minä-analysissaan tapahtumasarjana, prosessina eikä ihmisen sisällä olevana asiana. Minällä ei ollut kiinteitä rakenteita, vaan se oli muuttuva. Ojaseen määritelmässä minällä oli kolme eri muotoa: identiteetti, minäkuva ja itsetunto. Identiteetti vastasi lähinnä henkilön omaa kuvaa itsestään, kuka minä olen ja minne kuulun. Minäkuva rakentui kysymyksestä millainen minä olen. Itsetunto kuvasi sitä millaisen arvon ja merkityksen itselleen antaa. (Ojanen 1994: 28-31.)

Ulla Knuuti totesi tutkimuksessaan päihteidenkäyttäjistä, että heillä minäkuva oli muuttunut hyvinkin paljon sen myötä kun he lopettivat päihteiden käytön. Päihteistä irti pääseminen ei sinänsä muuttanut henkilön omaa arvomaailmaa, vaan arvomaailma itse muuttui. (Knuuti

2007: 148.) Esimerkiksi päihderiippuvuudessa ihminen yleensä muokkasi omaa sosiaalista kontekstiaan paremmin päihdekäyttöä ja siitä seuraavia elämänilmiöitä sallivaksi. Yhteiskunnassa varastaminen on moraalitonta, mutta huumemaailmassa se on sallittua. Osana päihderiippuvuudesta toipumista identiteetti ja minäkuva muuttuivat sen mukaan, kokiko ihminen mielihyvää yhteiskunnan moraalikäsitteiden mukaan elämisestä vai vastustamisesta. Yleisen moraalijärjestyksen vastaisesti elämisestä seurasi väistämättä konflikteja muun yhteiskunnan kanssa. Näitä konflikteja olisi voinut olla rikosoikeudelliset seuraamukset ja lasten huostaanotto. Ihmiselle tarjotun identiteetin pitäisi olla jossain määrin sopusoinnussa siihen sisäiseen kokemukseen ja minäkuvaan, joka hänellä itsestään oli. Minäkuva oli eräänlainen minuuden perusta, joka auttoi ihmistä määrittämään millaisia erilaisia identiteettejä ihminen voi omaksua. Nämä identiteetit vaikuttivat yksilön minäkuvaan. (Ruisniemi 2006: 68.)

Asunnottomuus oli mielestämme selkeästi rajapinnalla oleva ongelma, joka eittämättä vaatii moniammatillista osaamista ja apua. Asunnottomuuden käsittely vaatii asiakaslähteistä otetta ja kokonaisvaltaista tilanteen kartoittamista, koska ongelman moninaisuuden vuoksi ei ollut olemassa yhtä tapaa toimia ja ratkaista asunnottoman ongelmia.

Helsingin Sanomien jutussa miljoonan markan vankila Jari Hildén kertoi kuinka 17 neliön yksiössä asui neljä henkilöä. Syrjäytyneiden yhteisössä jaettiin kaikki mitä saatiin, vaikka jaettavaa ei ollut paljoa. (Pystynen HS. 2013.) Yhteisöllisyys näyttäytyi teorian tiedon valossa suurena voimavarana asunnottomien parissa. Julkisessa keskustelussa, haastatteluissa ja kirjallisuudessa tuli esiin, että asunnottomat saivat tietoa heitä koskevista palveluista vertaisverkkojen kautta. (Flinck 2013.)

Seppo Flinck kertoi dokumentin taustatyönä tekemässämme haastattelussa mitä auttamiskeinoja hänellä oli asunnottomille. Hän kertoi Tikkurilan keskustassa olleesta kaikille avoimesta kahvilasta, jossa ihmiset eri taustoista kohtasivat. Siellä syntyi keskustelua ihmisten välille, eikä asunnottomuus ja köyhyys estänyt kanssakäymistä ja näin ollen häpeätaakka ja leima katosivat. (Flinck 2013.)

Flinckin mukaan oli tärkeää, että eri elämäntilanteissa olevat ihmiset kohtaavat toisiaan. Tämä mahdollisti myös auttavan vertaistuen, eikä kehittänyt yhteiskuntaluokkien välistä segregatiota.

”Yritän potkia ihmisiä tekemään itse, tarjoan välineet ja muut kyllä.” (Flinck 2013.)

Seppo Flinck kertoi haastattelussa yrittävänsä tarjota asunnottomille ja päihteidenkäyttäjille mahdollisuuden tehdä ja harrastaa asioita, joihin heillä ei olisi ollut välineitä ja taloudellisia

mahdollisuuksia, jotta he olisivat voineet kokea itsensä aktiivisina toimijoina. Aktiivisuus ja toiminta olivat tärkeitä tekijöitä minäkuvan muutoksessa, joka edesauttoi päihderiippuvuudesta toipumisesta.

”Tän uuden hankkeen kanssa meinaan kanssa niissä päivystä ja ottaa koppeja sieltä noista kodittomista ja päihdeongelmaisista ja muista ongelmaihmisistä, mitkä apua tarvii, että tarviiko ne jotain apua asumiseen tai hoitokuvioita. Koitan jeesata ja tälle palveluohjausperiaatteella ja kulkea siinä mukana. Enkä sitten kun ne johonkin pääsee sano vaan terve vaan seuraan miten ne etenee siellä ja pidän yhteyttä. Totta pyrin tutustuttamaan yhteistyökumppaneihin niin kuin Vantaan A-kiltaan ja koitan sitten itse järjestää jonkinnäköisiä leirejä, retkiä erilaista luontotoimintaa ja koitan saada ihmisiä jäämään niin kuin näihin A-killan toimintaan sisälle. Ensin tutustuttaa ja sitä kautta jos se ihminen löytäis jotain muuta sisältöä kuin se dokaamista tai muuta käyttöä.” (Flinck 2013.)

Tällainen toiminta muutti henkilön minäkuvaa avunsaajasta aktiiviseksi toimijaksi, jonka oli mahdollista itse vaikuttaa oman elämänsä sisältöön. Tässä tapauksessa henkilö voi määritellä itsensä alkoholistin sijasta luonnossakävijäksi.

”Teen siis tiettäväksi itseni, että jos ne ihmiset siellä ei pysty jeesaamaan niin sitten niillä on mun puhelinnumero, että mä voin tulla sinne katsomaan jos mä voin jotenkin auttaa.” (Flinck 2013.)

Koska Seppo Flinck oli itse jättänyt omat yhteystietonsa niille, jotka apua saattoivat tarvita, niin he saivat apua silloin kun sitä itse pyytävät ja täten kynnys pyytää apua madaltui. Oikea-aikainen tuki mahdollisti avunsaamisen silloin kun henkilön tilanne sitä vaati.

4.3 Dokumenttielokuva

Stella Bruzzi teoksessaan *New documentary* määritteli dokumenttielokuvan tapahtuneen representaationa ja dokumentti käyttää olemassa olevaa autenttista materiaalia, ja laittaa sen esille tekijöiden haluamassa muodossa (Bruzzi 2000: 13). Koska dokumenttimme oli henkilöhaastattelu, niin näimme meidän tapauksessamme dokumentin yhden henkilön kuvauksena tietystä ajankohtaisesta asiakokonaisuudesta. Dokumenttimme näytti yhden henkilön tarinan kautta yhden näkökulman yleisistä asunnottomuuteen liittyvistä ilmiöistä ja ongelmista.

Dokumenttielokuvassa oli käsitelty syrjäytymistä ennenkin ja muutamaan otteeseen nämä dokumentit olivat saavuttaneet suosiota Suomessa ja Suomen ulkopuolella. Yksi Suomen

menestyneimmistä dokumenteista ja elokuvista oli Joonas Berghällin ja Mika Hotakaisen *Miesten vuoro* (2009). Vaikka dokumentti ei suoranaisesti kertonut syrjäytyneistä, vaan suomalaisista miehistä saunassa, niin siinä oli mukana myös monia mieshenkilöitä, jotka olivat syrjäytyneitä tai joita voisi pitää syrjäytyneinä.

Yksi Suomen tärkeimmistä dokumentaristeista oli mielestämme Virpi Suutari, joka on myös käsitellyt syrjäytymistä elokuvissaan. Hänen dokumenttinsa *Hilton!* (2013) ja *Joutilaat* (2001) käsittelevät erityisesti syrjäytyneitä nuoria. *Joutilaat* dokumentin Suutari oli tehnyt yhdessä Susanna Helken kanssa. Susanna Helke käsitteli maahanmuuttajanuoria dokumentissaan *Leikkipuisto* (2010). Leikkipuistossakin viitattiin syrjäytymiseen, vaikka se niin kuin Suutarinkin elokuvat antoivat äänen kuvattaville, eivätkä sisältäneet selostajaääntä, eivätkä nuoret viitanneet itseensä syrjäytyneinä, mutta ehkä heitä voisi sellaisina pitää. Myös Miia Jonkan *Keijupuisto*-dokumentti (2006) vaikutti siihen miltä halusimme oman dokumenttimme näyttävän. *Keijupuisto* kertoi Lahdessa sijainneesta Keijupuisto parakki-asuinalueesta, jonne asutettiin kodittomia ja alkoholisoituneita lahtelaisia.

5 Dokumentin toteutus

Asuttomuus ja syrjäytyminen olivat olleet mielenkiinnon kohteinamme jo aiemmin opiskelujemme aikana. Tähän opinnäytetyöprojektiin ryhdyttyämme tutustuimme teorian tietoon ja seurasimme aiheeseen liittyvää julkista keskustelua. Teimme tutustumiskäynnit Vantaan A-kiltaan ja Koisorannan palvelukeskukseen tutustuaksemme tarkemmin asunnottomien palveluihin Vantaalla. Ollessamme työharjoitteluissa esimerkiksi Marian sairaalan päivystyksen vuodeosastolla, Katriinan sairaalan konfuusio-osastolla, terveysasemalla ja Auroran sairaalassa teimme havaintoja asian tiimoilta ja teimme taustahaastatteluja työntekijöille kuten sosiaalityöntekijöille, päihdetyöntekijöille ja psykiatrisille sairaanhoitajille. Kävimme vapaamuotoisia keskusteluja asunnottomuudesta potilaiden kanssa, erityisesti vailla vakinaista asuntoa olevien kanssa. Haastattelimme myös hankkeen yhteistyötahoa Seppo Flinckiä kesällä 2013. Seppo Flinck on vantaalainen päihdetyöntekijä, jolla on pitkäaikainen työkokemus asunnottomien parista. Haastattelujen perusteella saimme kattavaa tietoa, mitä työskentely asunnottomien kanssa voi pitää sisällään.

5.1 Dokumentin tekoprosessi

Hankkeen käynnistyttyä kävimme Stadin ammattiopistossa palavereissa ryhmäämme kuuluvien opiskelijoiden kanssa. Keskustelimme dokumenttielokuvan teemoista ja erilaisista mahdollisuuksista päähenkilöiksi. Suunnittelimme ja ideoimme mahdollisia kuvauspaikkoja, kuvaustilanteita ja paikkoja, jotka olisivat sopivia kuvauskohteita. Keskusteluja kävimme

usein ja aina kun suunnitelmissa tapahtui jotain uutta esimerkiksi mahdollisten päähenkilöiden haastattelujen muodossa, tiedotimme asioista koko ryhmälle. Palaverissa sovittiin seuraavien tapaamisten ajankohdat. Aikataulujen sopiminen oli helppoa, vaikka ryhmässä oli useita henkilöitä.

Alun perin halusimme dokumenttiin kaksi eri päähenkilöä, joiden kautta olisimme pystyneet peilaamaan asunnottomuutta kahdesta eri näkökulmasta. Toinen päähenkilö olisi päätynyt asunnottomuuteen elämäntapahtumien seurauksena ja toinen pitäisi asunnottomuuttaan elämäntapavalintana. Suunnittelimme, että dokumentissamme päähenkilönä olisi ollut mieshenkilö, jonka elämässä näkyisivät asunnottomuuden yleisimmät syyt. Myös naisten asunnottomuus on suuri ongelma, johon liittyy omia erityispiirteitään, mutta koska asunnottomista valtaosa on keski-ikäisiä miehiä, halusimme dokumentissa keskittyä tähän tyypilliseen asunnottomuuden kohderyhmään. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi oli menossa projekteja ja tämä on huomioitu valtakunnallisissa sosiaali- ja terveystieteiden ohjelmissa, kuten Paavo-projekteissa, mutta median huomio oli kiinnittynyt enimmäkseen nuorten asunnottomuuden lisääntymiseen, siksi halusimme tuoda tämän kohderyhmän asiaa ihmisten tietoisuuteen. Asunnottomuuteen yleisimmin johtavat syyt olivat: sairastuminen, parisuhteen päättymisen, taloudelliset ongelmat, työsuhteen päättymisen, päihteiden käyttö ja elämänhallintaan liittyvät syyt (Flinck 2013; Forssén 2012). Toinen päähenkilöistä taas olisi pitänyt asunnottomuuttaan omana tietoisena valintanaan.

Keväällä 2013 kävimme Koisorannan palvelukeskuksessa esittelemässä dokumenttielokuvahankettamme. Palvelukeskuksessa olevista henkilöistä kaksi ilmoittautui vapaaehtoisiksi päähenkilöiksi dokumenttiin. Teimme alustavat haastattelut silloin. Sovimme pidemmät nauhoitettavat haastattelut tehtäväksi kesän 2013 aikana. Dokumentin päähenkilön haastattelun teimme elokuussa 2013.

Tehtyämme alustavat haastattelut kävimme niitä yhdessä läpi ryhmämme kanssa. Keskustelimme siitä miten se, että toinen päähenkilöistä halusi esiintyä anonyyminä, vaikuttaisi dokumenttiin. Dokumentin pituuden ollessa rajattuna noin viiteentoista minuuttiin, ajattelimme ajan olevan liian lyhyt kahden näin erilaisen tarinan kunnolliseen läpikäymiseen. Dokumentin päähenkilön elämäntarinassa tulivat selkeästi näkyville asunnottomuuden yleisimmät syyt ja piirteet. Ajattelimme, että häneen olisi helppo samaistua kenen tahansa. Vaikka dokumentissa päähenkilö esiintyi omalla nimellään, emme halunneet viitata kirjallisessa työssä häneen hänen nimellään, vaan viittasimme häneen ainoastaan dokumentin päähenkilönä. Dokumentin päähenkilön esiintyessä omalla nimellään olisi tämä antanut toisesta mahdollisesta päähenkilöstä oudon vaikutelman, varsinkin kun pidimme tarinaa dokumenttiamme varten soveliaampana. Päädyimme tekemään dokumentin keskittyen vain yhden henkilön tarinaan.

Dokumentin päähenkilön perusteellisempi nauhoitettava haastattelu oli tarkoitus tehdä kesäkuussa. Dokumentin päähenkilö valitsi itse ajankohdan tapaamiselle, muttei saapunut sovittuun paikkaan, eikä vastannut puheluihin. Päätimme yrittää tehdä haastattelu myöhempänä ajankohtana ja päähenkilön sen hetkisessä olinpaikassa. Haastattelu tehtiin päähenkilön asunnossa Vantaalla elokuussa 2013. Haastattelu sujui hyvin ja saimme hyvän ja avoimen puheyhteyden päähenkilön kanssa. Yli kaksi tuntia kestäneestä haastattelusta tallentui tallentimeen vain 21 minuuttia.

Tapaamisissa keväällä 2013 Stadin ammattiopiston opiskelijoiden kanssa sovittiin ajankohdat dokumentin etenemiselle ja varasimme viikonlopun 6-9.9.2013 kuvauksia varten. Tällöin sovimme myös työnjaosta ja vastuualueista. Sovimme, että kuvauksesta vastaisivat Roni Puhdaskoski ja Jani Lappeteläinen, äänityksestä Emma Mertanen ja ohjauksesta Maiju Niemelä. Reetta Saarikoksi vastaisi dokumenttielokuvan leikkauksesta, mikä oli luonnollista, koska hän ei osallistunut kuvauspäivään. Dokumentin tekemisen jälkeen oli helppo todeta, että kaikki keväällä sovitut asiat pitivät, roolitus oli onnistunut ja yhteistyö muutenkin Stadin ammattiopiston kanssa oli hyvin onnistunut.

Kuten Miesten vuoro -dokumentissa oli meilläkin halu antaa kuvattaville paljon tilaa ja jättää haastattelija tai haastattelijat kuvan ulkopuolelle. Kuvaukset suoritettiin niin, että kamera oli haastattelijan selän takana ja päähenkilö keskusteli haastattelijan kanssa. Dokumentin päähenkilö itse asiassa halusikin, että kuvaukset tehtäisiin haastattelumuotoon, jossa häneltä kysyttäisiin kysymyksiä joihin hän voisi vastata, ettei hänen tarvitsi ”puhua vain kameralle”. Haastattelutyylinen kuvaustapa toi paljon hyviä vastauksia, joita ei ehkä olisi saatu, jos päähenkilö olisi puhunut ilman haastattelijaa, mutta leikkauksivaiheessa tämä toimintatapa aiheutti ongelmia. Tarkoituksena oli luoda tunnelma, jossa haastateltavan oli helppoa ja luontevaa puhua, tavoitteena oli luoda keskustelunomainen vaikutelma ja katsojalle kokemus haastateltavan kohtaamisesta. Kaikilla kuvausryhmän jäsenillä ja päähenkilöllä oli kuvausvaiheessa teemoitettu käsikirjoitus, jotta saisimme kuvattua kaikki tärkeät aihealueet. Olimme tehneet suunnitelman, jonka mukaan kaikki ryhmän jäsenet huolehtivat siitä, että kaikki haastatteluun suunnitellut teemat tulisivat käsitellyksi.

Yhteistyö Stadin ammattiopiston oppilaiden ja opettajien kanssa oli lähtökohtaisesti helppoa ja sujuvaa. Vaikka aina emme saaneet yhteyttä tai kommentteja kysymyksiimme, niin sovituista asioista pidettiin hyvin kiinni ja aikataulut sovittiin jo keväällä ja ne pysyivät. Kuvauspäivänä yhteistyö sujui erinomaisesti, kaikilla oli selvät roolit miten kukin toimii. Vaikka kuvauspäivänä oli muutamia ongelmia, eivät ne haitanneet päivän onnistumista. Emme saaneet dokumentin päähenkilöön yhteyttä puhelimitse kuvauksia edeltävänä päivänä, joten meillä oli hieman epävarma olo kuvausten onnistumisesta ja päähenkilön tavoitettavuudesta

kyseisenä päivänä. Onneksemme saimme päähenkilöön yhteyden kuvauspäivän aamuna. Olimme sopineet, että osa kuvausryhmästä hakee jo hyvissä ajoin etukäteen varatun pakettiauton ja tuo kuvauskaluston päähenkilön kotiin. Olimme sopineet tapaavamme päähenkilön kotona. Kuitenkin Stadin ammattiopiston pakettiauto oli varauksesta huolimatta annettu toiselle ryhmälle. Stadin ammattiopiston opiskelijat vuokrasivat yksityiseltä vuokra-autoyhtiöltä pakettiauton käyttöömmme. He saapuivat paikalle vajaa kaksi tuntia aiottua myöhemmin. Meillä oli ongelmia myös ulkokuvauspaikaksi valitun Kaitalammelle pääsyyn julkisilla liikennevälineillä, koska emme mahtuneet kaikki pakettiautoon. Tapaamispaikaksi sovittu tie olikin odotettua pidempi ja kahtiajakautunut kuvausryhmämme sijaitsi tien molemmissa päissä usean kilometrin päässä toisistaan.

Päähenkilö kertoi kärsineensä päänsärystä muutaman päivän ajan ennen kuvauksia ja jännittäneensä kuvauksia. Aloitimme kuvauspäivän yhteisellä kahvi- ja keskusteluhetkellä, jotta päähenkilö tuntisi olonsa luontevaksi hänelle uusien ihmisten kanssa ja uuden tilanteen myötä.

Alun perin suunnittelimme kuvausryhmän kanssa, että kuvaisimme paljon, jotta meillä olisi paljon materiaalia mistä leikata. Näin kävikin osittain, mutta jälkeinpäin ajateltuna olisi kuvattua materiaalia voinut olla vielä enemmän. Saimme yhden päivän aikana runsaasti kuvausmateriaalia ja kaikki aihealueet, mitä olimme käsikirjoitukseen merkinneet, oli tullut kuvatuksi. Kaikkea raakamateriaalia ei tietenkään voinut sisällyttää dokumenttiin. Kuvatun materiaalin leikkaamisesta vastasi Reetta Saarikoski, joka ei osallistunut kuvauksiin. Raakaleikkauksen näimme yhdessä muun kuvausryhmän ja opinnäytetyötä ohjaavan opettajan kanssa Stadin ammattiopistossa.

Osallistuimme Asunnottomien yön toimikunnan suunnittelupalaveriin kesän ja syksyn 2013 aikana useaan kertaan. Pääsimme mukaan suunnittelemaan tapahtuman sisältöä ja aikatauluja. Dokumenttielokuvan ensi-ilta oli Asunnottomien yön tapahtuman aluksi 17.10.2013 Tikkurilan kirkon auditoriossa. Tapahtuma alkoi Tie kotiin- ja Kynnysten yli-dokumenteilla. Dokumenttien esittämisen jälkeen tapahtuma jatkui paneelikeskustelulla, johon osallistui vantaalaisia poliitikkoja eri puolueista.

5.2 Dokumentin päähenkilö

Ensimmäisessä käsikirjoituksessa olimme hahmotelleet dokumentin käsittelevän kahta eri päähenkilöä, joilla olisi aivan erilainen suhtautuminen asunnottomuuteen. Ensimmäinen päähenkilö olisi ollut ”elämäntapaintiaani”, joka olisi itse omilla valinnoillaan päätnyt asunnottomaksi. Hän olisi pitänyt tilannettaan hyvänä, eikä hakisikaan omaa vakituista

asuntoa. Toinen päähenkilö olisi ollut henkilö, jonka tarinassa ilmeni se, että kenelle tahansa voi tapahtua ilman omaa syytä ja ennalta arvaamattomasti asioita, jotka voisivat johtaa asunnottomuuteen. Kävimme 26.3. Koisorannan palvelukeskuksessa viikkokokouksessa, missä olivat kaikki Koisorannan palvelukeskuksen asiakkaat paikalla. Päihdetyöntekijä Seppo Flinck esitteli meidän dokumenttiprojektimme ja kertoi, että tarvitsemme päähenkilöitä dokumenttiimme ja myös ajatuksistamme millaisia päähenkilöitä erityisesti etsimme. Kaksi Koisorannan palvelukeskuksen asiakasta ilmoittautui halukkaiksi päähenkilöiksi. Toinen heistä oli 39-vuotias mies, jolla oli taustallaan varhaisnuoruudessa alkanut päihteiden käyttö. Huolimatta taustoistaan hän koki, että asunnottomuus oli hänelle tietoinen valinta ja mahdollisesti elämäntavan, jossa elämästä nautitaan kevyesti. Elämäntapaansa hän kuvaili seuraavilla motoilla:

”Elämän tarkoitus on elää”

”Älä ota niin vakavasti”

Asunnon tarkoitus oli hänelle se, että hänellä oli paikka tietokoneelleen ja mahdollisesti pelaamisen sillä. Hän tarvitsi tietokonettaan myös sosiaalisten suhteidensa ylläpitoon. Pelaaminen ei ollut hänelle vain harrastus vaan pelaaminen antoi hänelle myös taloudellisia tuottoja. Hän ei kuitenkaan halunnut esiintyä dokumentissa omalla nimellään. Tämä oli meille yksi valintakriteereistä. Koimme, että omalla nimellä esiintyminen olisi selkeä etu dokumenttimme uskottavuuden kannalta, koska toinen päähenkilöistämme oli halunnut esiintyä omalla nimellään. Hänen nimettömänä esiintymisensä dokumentissa, kun toinen päähenkilöistä esiintyisi omalla nimellään, olisi voinut saattaa hänet hieman outoon valoon. Hän perui myöhemmäksi sovitun syvemmän haastattelun ja oli vaikeasti tavoitettavissa kevään aikana. Kesällä 2013 emme enää saaneet vastauksia puheluihimme emmekä viesteihimme. Näin hän jäi pois hankkeestamme. Pidimme tätä hänen tapanaan olla osallistumatta hankkeeseen.

Toinen ilmoittautunut oli 46- vuotias mieshenkilö. Hän oli entinen aktiiviturheilija ja yrittäjä. Avioliittonsa aikana, lasten ollessa pieniä, hänellä ja hänen vaimollaan oli ollut omakotitalo Kuusankoskella. Hänen aktiivinen urheiluharrastuksensa johti kahteen suomenmestaruuteen taekwondossa 90-luvun vaihteessa. (Päähenkilön haastattelu)

Vuonna 1991 hän sairastui imusolmuke-syöpään, sairauden vuoksi hän lopetti aktiivisen urheilemisen, jäi töistä pois sairauslomalle ja myöhemmin sairaseläkkeelle. Syöpähoitajaksojen jälkeen toimettomuus ja yksinolo, kun lapset olivat tarhassa ja vaimo töissä, saivat hänet hakemaan seuraa anniskeluravintoloista. Ennen sairastumistaan hänellä oli tapana käyttää alkoholia noin kahdesti vuodessa. Avioliitto päättyi eroon, omakotitalon myyntiin ja hän muutti pääkaupunkiseudulle. (Kuvausmateriaali.)

Dokumentin päähenkilöllä oli oma asunto Vantaalla, kun hän tapasi nykyisen naisystävänsä. Seurustelun aikana tuntui turhalta pitää omaa asuntoa, joka oli tyhjillään suurimman osan aikaa. Hän ei ollut kirjoilla naisystävänsä asunnossa. Kun parisuhteessa tuli riitaa niin hän joutui poistumaan asunnosta, koska ei ollut siellä kirjoilla ja vuokrasopimus oli naisen nimissä. Dokumentin päähenkilön mukaan näin saattoi käydä myös yöaikaan. Tilanteen toistuessu useasti hän päätyi asumaan ystäviensä luokse. (Kuvausmateriaali.)

Ystävien luona asuminen oli levotonta, satunnaisesti väkivaltaista ja alkoholin käyttö oli yleistä. Asunnossa oli paljon vaihtuvia henkilöitä. Dokumentin päähenkilö halusi korvata asumisensa ystäviensä luona siivoamisella, ruuan laitolla, koiran ulkoiluttamisella ja muilla kodinhoidollisilla toimilla. Asunnon levottomuus sai hänet hakeutumaan Koisorannan palvelukeskukseen. (Kuvausmateriaali.)

5.3 Dokumentin teemat

Dokumentin suunnitteluvaiheessa ajattelimme, että haluisimme löytää elämäntarinan, jossa ilmenisi, että jokaiselle ihmiselle voi tapahtua ennakoimattomia itsestä riippumattomia asioita, mitkä voisivat johtaa asunnottomuuteen. Dokumentissa päähenkilö kertoi nuoruudessaan viettäneensä sääntillistä perheenisän, aktiivurheilijan ja yrittäjän elämää. Sairastuttuaan vakavasti päähenkilön elämä muuttui ratkaisevasti. Hän käytti ennen sairastumistaan alkoholia noin kaksi kertaa vuodessa, mutta hoitojen jälkeen alkoholin käyttö lisääntyi. (Kuvausmateriaali.)

Aloittaessamme työstämään opinnäytetyötämme kävimme läpi asunnottomuuteen yleisesti liittyviä asioita ja ilmiöitä. Toivoimme, että löytäisimme dokumenttiin päähenkilön, jonka elämäntarinassa ja -vaiheissa näkyisivät nämä tyypilliset asunnottomuuteen liittyvät teemat. Halusimme dokumenttielokuvassa tuoda näitä asioita ihmisten tietoon. Dokumentin päähenkilön elämässä ilmeni monia näistä teemoista. Dokumentin päähenkilö kertoi oman elämäntarinansa ja siihen liittyvistä vaiheista omista lähtökohdistaan käsin. Dokumenttielokuvamme käsitteli asunnottomuutta, mutta käsikirjoituksen mukaan keskityimme päähenkilön elämäntapahtumiin ja vaiheisiin niiltä osin kun ne liittyivät asunnottomuuden teemoihin. Päähenkilön elämässä eivät tietenkään kaikki asunnottomuuteen yleisesti liittyvät yleiset teemat näkyneet.

Asunnottomuus voidaan määritellä usein eri tavoilla ja asunnottomilla itsellään oli näistä määritelmistä ja toisistaan poikkeavia määritelmiä asunnottomuudesta. Dokumentin päähenkilö määritteli itsensä asunnottomaksi oleskellessaan kavereidensa asunnoissa, mutta asuessaan naisystävänsä luona tulkitsimme, että hänen kokemuksensa asiasta oli se, että hän

ei pitänyt itseään asunnottomana, vaikka hän ei ollut kirjoilla naisystävänsä asunnossa tai missään muussakaan asunnossa.

Dokumenttielokuvassa päähenkilö kertoi kuinka sairaus sai aikaan kierteen, joka johti alkoholin liikkäyttöön ja lopulta asunnottomuuteen. Päähenkilö ei tuonut esiin missään vaiheessa oliko hänen alkoholinkäyttöönään puututtu missään vaiheessa tai edes otettu puheeksi hänen käyttäessään terveyspalveluja. Päähenkilö sairastui syöpään 90-luvun alussa, nykyisissä terveyshenkilökunnan ohjeissa pyritään ottamaan aina esille elämäntapoihin liittyviä ongelmakohtia kuten esimerkiksi tupakointi ja liiallinen alkoholin käyttö. Apuna voidaan käyttää tupakoinnin riippuvuustestiä, AUDIT-testiä ja mini-interventiota. Asiakkaan ollessa motivoitunut elämäntapojensa muutokseen, voidaan apua antaa perusterveydenhuollossa. (Päihdelinkki 2013; Valkonen 2011.) Perheellisen ihmisen ollessa asiakkaana terveydenhuoltopalveluissa voidaan häntä motivoida hoitoon ottamalla puheeksi hänen puolisonsa ja lapsensa (Smith & Meyers 2008).

Teoriaosuudessa kävimme läpi eri toimia, joilla oli yritetty vähentää pitkäaikaisasunnottomuutta. Dokumentissamme näitä oli myös nähtävillä, kuten esimerkiksi se, että dokumentin päähenkilö asui Vantaan kaupungin päihdepalvelujen asumisyksikössä. Asunto oli osa PAAVO-ohjelmaa ja Asunto ensin -periaatetta. Asumisyksikössä oli koko ajan henkilökuntaa paikalla. Asuminen ei edellyttänyt talon palvelujen käyttöä vaan oli täysin itsenäistä. Yhteisissä tiloissa eikä piha-alueilla päihteitä ei saanut käyttää tai olla päihteiden vaikutuksen alaisena. Kyseiseen päihdepalvelujen asumisyksikköön tehtiin aluksi määräaikainen vuokrasopimus ja jos määräaikaisuuden aikana kaikki sujui sopimuksen mukaan, jatkettiin vuokrasopimusta toistaiseksi voimassa olevana.

Teoriatiedon mukaan asunnottomuuden aikaan liittyi paljon päihteidenkäyttöä ja väkivaltakokemuksia. Dokumentin päähenkilö kertoi väkivallan olleen yleistä myös hänen asunnottomuutensa aikana, jolloin hän oleskeli usean eri ihmisen kanssa yhteisissä tiloissa. Alkoholin käytöstä ja kotihoidollisista asioista monesti syntyi riitaa, joka saattoi johtaa väkivaltaan.

Asunnottomien haastattelujen mukaan asunnottomat näkivät ystävyyden yhtenä voimavarana ja selviytymiskeinona asunnottomuuden ajasta (Pystynen 2013; Saikkonen 2013). Dokumenttielokuvassamme päähenkilö kertoi asustelleensa usean eri ystävänsä luona. Päähenkilö kertoi, että aikana jolloin asui ystäviensä luona, hän piti huolta asunnon siisteydestä, teki usein ruokaa kaikille läsnäolijoille ja piti huolta lemmikkieläimistä. Asunnossa asui monesti useita ihmisiä pienissä tiloissa. Tyypillistä tälle asunnottomuuden ajalle oli jatkuva epävarmuus siitä mihin voi mennä ensi yöksi yöpymään. Dokumentin

päähenkilö painotti omaa toimijuuttaan tästä ajanjaksosta selviytymisessä.

(Kuvausmateriaali.)

Asunnottomat tarvitsivat moniammatillista tukea. Tukea tarvittiin sekä fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen puolen ongelmissa. Asunnottomilla oli paljon terveysongelmia. Päähenkilön elämässä sairastavuus näkyi useina eri sairauksina ja pitkinä sairaalajaksoina. Päähenkilö kertoi dokumentissa tarvinneensa moniammatillista apua asunnottomuudesta selviämiseen. Päähenkilöllä oli monia sairaalahoitoa vaativia sairauksia. Terveystieteiden puolesta hän tarvitsi apua sekä perusterveydenhuollosta että erikoissairaanhoidosta. Sosiaalipuolen palveluista hän tarvitsi apua sekä asunnon saamiseen että asumisen tukemiseen. Hän tarvitsi apua päihdepalveluista raittiuden tukemiseen. Tämän lisäksi hänellä oli taloudellisia ongelmia luottotietojen menetyksen vuoksi. (Kuvausmateriaali.)

Dokumenttielokuvan päähenkilö eli asunnottomana puolitoista vuotta ennen päätöstään hakea apua Koisorannan palvelukeskuksesta (Kuvausmateriaali). Henkilökohtaisista asioista puhuttiin mieluummin tukiasuntotyöntekijöille tai avohoitoyksikön työntekijöille kuin muille asumisyksikön asujille. Syynä saattoi olla usko ammattihenkilöihin tai se, että kun itsellä oli vaikea tilanne voi toisen ongelmien kuunteleminen tuntua ylivoimaiselta. (Forsman 2007: 67-70.)

6 Arviointi

Olemme pyrkineet arvioimaan opinnäytetyömme eri osa-alueita. Arvioimme dokumenttielokuvan tekemistä projektina, dokumenttielokuvan sisältöä ja asettamiemme tavoitteiden toteutumista saamamme palautteen perusteella. Dokumenttiprojektin arvioinnissa käsitelimme prosessia dokumenttielokuvan suunnittelusta ja tekemisestä lähtien ensi-iltaan saakka. Dokumenttielokuvan sisällön arvioinnissa käsittelemme miten teoria näkyi lopullisessa tuotoksessa ja pohdimme sitä miten eri asiat näkyivät dokumentissa.

6.1 Dokumenttiprojektin arviointi

Lopullisessa dokumentissa eivät näkyneet kaikki asiat mitkä olisimme halunneet näkyvän. Emme osallistuneet leikkausvaiheeseen riittävästi. Jos saisimme mahdollisuuden tehdä projektin uudestaan, niin huomioisimme leikkausvaihetöskentelyn tärkeyden eri tavoin. Olimme alun perin varanneet kuvauksille viikon 36 viikonlopun, mutta kuvasimme vain perjantaina 6.9.2013 aamusta iltaan. Jälkikäteen ajateltuna yksi ylimääräinen kuvauspäivä olisi voinut helpottaa leikkausvaihetta, jos olisimme saaneet materiaalia, jota voisi käyttää helpommin leikkauspöydällä. Ensimmäisen kuvauspäivän jälkeen olimme koko kuvausryhmän kanssa yhtä mieltä siitä, että olimme kuvanneet tarpeeksi ja materiaalia olisi riittävästi kokonaisen dokumentin tarpeisiin.

Dokumenttielokuvan ensi-ilta oli Vantaan Asunnottomien yö - tapahtumassa samaan aikaan Kynnysten yli -dokumentin kanssa, joka käsitteli nuorten asunnottomuutta. Asunnottomien yön tapahtuman suunnittelupalaverieihin osallistuminen mahdollisti dokumenttien esittämisen osana tapahtumaa ajankohtana ja paikassa, jossa se saisi näkyvyyttä. Näimme ehdottoman tärkeänä osana osallistumisen palaverieihin, koska muuten olisi ollut mahdollista, että dokumentit olisi esitetty erillään muista tapahtumista ja näin ne eivät olisi saaneet niin suurta näkyvyyttä. Asunnottomien yö tapahtumana on luonnollinen foorumi asian esille tuomiseen. Asunnottomien yön tapahtumat alkoivat Tikkurilan kirkon auditoriossa 17.10.2013 dokumenttielokuviemme näyttämislä. Tällöin dokumenttielokuvat Tie kotiin ja Kynnysten yli saivat ensimmäisen julkisen näytöksensä. Dokumenttien näyttämisen jälkeen Asunnottomien yö jatkui paneelikeskustelulla. Asunnottomien yön paneelikeskusteluun osallistui Vantaan päättäjiä eri puolueista. Nämä henkilöt olivat juuri sitä kohderyhmää, joiden muun muassa halusimme näkevän dokumentin. Tikkurilan kirkon auditorioon mahtuu yhteensä 130 ihmistä. Auditorio ei ollut aivan täynnä, mutta mielestämme tilaisuudessa oli hyvin katsojia.

Dokumentin päähenkilön haastattelut toivat esiin samoja teemoja kuin teoriakirjallisuudessa ja tiedostusvälineissä on esiintunut asunnottomuudesta ja syrjäytymisestä. Näin mielestämme onnistuimme löytämään henkilön, jonka tarinan kautta saimme esiin ne seikat, jotka näkyvät monesti syrjäytyneiden ja asunnottomien tarinoissa. Dokumentin päähenkilön leimaaminen syrjäytyneeksi pelkästään taustojen vuoksi olisi syrjäyttämistä, varsinkin kun henkilö ei missään vaiheessa maininnut olevansa syrjäytynyt.

Subjektiiivisesti arvioituna dokumenttiprojekti onnistui erinomaisesti. Projektiin lähdettyämme tutustuimme asunnottomuuteen ja siihen liittyviin tekijöihin laajasti. Myös tekemämme tutustumiskäynnit eri toimijoiden palveluihin lisäsivät ymmärrystämme asunnottomien ihmisten arjesta ja elämästä. Koimme tämän näkyvän dokumentin lopullisessa versiossa. Yhteistyö päähenkilön, työelämäntahojen, oman ohjaavan opettajan ja Stadin ammattiopiston opiskelijoiden ja opettajien kanssa sujui hyvin. Koimme yhteistyön kaikkien tahojen kanssa olleen hyvää ja sujuvaa, tämä näkyi myös dokumenttielokuvan lopputuloksessa. Dokumenttielokuva oli mielestämme ehjä kokonaisuus, päähenkilö esiintyy dokumentissa avoimesti, tunnelma oli lämmin ja katsojapalautteen mukaan päähenkilön tarinaan oli helppo samaistua.

6.2 Tavoitteiden arviointi

Keräsimme palautetta dokumenttielokuvasta sekä päihdepalveluiden toimipaikasta, että Laurea-ammattikorkeakoulun opiskelijoilta kyselylomakkeella. Katsojien taustatiedoista ei kyselylomakkeessa ollut muita kysymyksiä kuin henkilön omaa tai lähipiirin kokemusta

asunnottomuudesta. Kyselylomakkeessa ei ollut kysymystä siitä miten henkilö itse määritteli asunnottomuuden ja kysymyksen laittaminen olisi tehnyt lomakkeesta epäkäytännöllisen. Siten vastaukset kysymykseen ”Kuinka todenmukaisen kuvan dokumentti antaa asunnottomuudesta?” - vastaukset ovat huonosti yleistettävissä tämän määrittelemättömyyden vuoksi. Lomakkeessa oli mahdollista antaa perustelut vastaukselle. Ongelmana voisi olla myös se, että katsojat olisivat antaneet dokumentille ”liian hyvää palautetta”, koska itse olimme paikalla näyttämässä dokumenttia ja keräsimme palautetta dokumentista. Kuitenkin dokumentin esityksen jälkeiset ryhmähaastattelut avasivat katsojien mielipiteitä asunnottomuudesta. Opiskelijanäytöksen jälkeen emme pitäneet ryhmähaastattelua.

Palautelomake mahdollisti sellaisten asioiden julkituonnin, joita ei uskaltaisi välttämättä tuoda esiin ryhmähaastattelussa, joissa olisi useita ihmisiä kuulemassa. Näin oli mahdollista saada keskusteluun araksi koettuja, tärkeitä asioita. Lomakkeesta ja ryhmäkeskustelujen kautta saaduista tiedoista olisi voinut nousta esiin asioita, joita voisi hyödyntää tulevien vuosien Asunnottomien yö-tapahtumien teemojen tiimoilta.

Meistä oli tärkeää, että dokumenteista keskusteltiin katsojien kanssa. Asunnottomuus ja moniongelmaisuus olivat yleisiä piirteitä päihde- ja mielenterveyspalveluja käyttävien henkilöiden keskuudessa. meidän mielestämme oli tärkeää, että ihmiset saivat keskustella ja jakaa kokemuksiaan asunnottomuudesta. Asiasta keskusteleminen yhdessä laajentaa mielikuvia keskusteltavasta aiheesta ja tuo uusia näkökulmia asiaan. Yhdessä ryhmäkeskustelussa heräsi ajatus tehdä tutustumiskäynti Koisorannan palvelukeskukseen. Dokumentin herättämä keskustelu sai aikaan ajatuksen tutustumiskäynnistä, se olisi voinut tulla muutenkin ajankohtaiseksi, mutta dokumentin ansioista päätös tutustumiskäynnistä tehtiin silloin.

Järjestimme Laurea-ammattikorkeakoulussa näytöksen tammikuussa 2014 kaikille, jotka halusivat dokumenttia tulla katsomaan. Dokumentti oli herättänyt paljon positiivista vastakaikua ja sitä oli kysytty monesti koululla näytettäväksi. Tämän vuoksi päätimme järjestää koululla näytöksen. Näytöksessä oli katsojia 22 henkilöä. Opiskelijoista yksi oli ollut asunnottomana, yksi oli asunnottomana tällä hetkellä ja kolmella oli ollut lähipiirissään kokemuksia asunnottomuudesta. Vastaaajista kaksi piti dokumenttia melko totuudenmukaisena, 12 hyvin totuudenmukaisena, seitsemän erittäin totuudenmukaisena ja yksi ei osannut sanoa kuinka totuudenmukaisena kuvauksen dokumenttielokuva antaa asunnottomuudesta. Hän perusteli kantaansa sillä, ettei hänellä ollut aikaisempaa tietoa asiasta.

Saimme kauttaaltaan varsin positiivista palautetta dokumentista. Kyselylomakkeen perusteluissa tuli ilmi esimerkiksi se, että monet dokumentin nähtyään kokivat, ettei asunnottomuus ole aina omaa syytä vaan seuraus monista eri asioista.

”Siinä oli monta tilannetta, jossa henkilö voi joutua asunnottomaksi ilman omaa syytä.”

”Kuvattu henkilö on joutunut asunnottomaksi monen asian summasta, jotka voivat sattua kenelle vain.”

Saimme kiitosta tekemästämme toimitus- ja taustatyöstä ja yleensä dokumentin ulkoasu miellytti monia.

”Haastateltava osasi kertoa kuvaavasti omasta asunnottomuudestaan, haastattelukysymykset oli osattu asetella hyvin.”

”Hyvin kuvattu, tarina kerrottu selvästi ja napakasti. Oikeanlainen tunnelma filmissä, vastaa tarinankerrontaa.”

”Hyvä todenmukainen dokumentti, jossa mies antoi kasvot asunnottomuudelle.”

Dokumentin merkitystä tuleville terveydenhoitajille ja sairaanhoitajille pohti eräs vastaajista.

”Herätti ajattelemaan, että kuinka pienestä ja pienistä asioista voi lähteä asunnottomuuden polku liikkeelle. Ja kuinka tärkeää meidän tulevien sh ja th on puuttua varhaisessa vaiheessa ihmisten pieniinkin ongelmiin ja vastoinkäymisiin. Ihmisille tulisi tarjota laaja-alaista tukea ja neuvoja, esim. sairauden kohdatessa, jotta välttyttäisiin näin kraaveilta seuraamuksilta.”

Saamamme palautteen mukaan huomasimme saavuttaneemme tavoitteen näyttää dokumentissa se, että kenelle vain voi tapahtua asioita, jotka voivat johtaa pidemmällä aikavälillä asunnottomuuteen. Forssénin haastatteluaineiston mukaan oli tunnistettavissa murroskohtia, joissa olisi voinut käyttää sopivia ennaltaehkäiseviä interventioita, jotka olisivat voineet vaikuttaa asunnottomuuden syntyyn. Näitä murroskohtia olivat muun muassa eläkkeellä siirtyminen ilman sopeuttamista, työttömyys ja köyhyys ilman taloudellista tukea ja tukea, ihmissuhteisiin liittyvät muutokset, kuten lähiomaisen kuolema tai erotilanne ilman sosiaalista tukea, sairaudenhoito ilman sosiaalisen tilanteen huomioimista ja laitoksista ja vankilasta vapautuminen ilman asumisohjausta. (Forssén 2012: 233.) Nykyisessä hoitoalan

koulutuksessa olimme kokeneet otettavan huomioon asiakkaan kokonaisvaltaisen elämäntilanteen huomioimisen yksittäisen somaattisen sairauden hoidon sijaan. Yleisenä periaatteena oli jatkohoidon järjestäminen ja moniammatillinen yhteistyö.

Dokumenttielokuva näytettiin myös Auroran sairaalan 15 -3C -osastolla henkilökunnalle joulukuussa 2013. Dokumentti sai hyvää kirjallista palautetta osastolta, jossa henkilökunta oli päivittäin tekemisissä asunnottomuuden ja päihteitä käyttävien kanssa.

”Asunnottomuus ja päihteet näkyvät osastolla joka päivä. Aihe oli hyvin osuva ja hyödyllinen monin tavoin. Toi varmasti uudenlaista näkökulmaa päihteitä ja samalla asunnottomiin potilaisiin.”

Dokumentti sai osastolla kiitosta myös ammattimaisesta toteutuksestaan.

”Kuin olisi katsonut ammattilaisten tekemää dokumenttia. Erinomainen”

Tehdessämme opinnäytetyötä varten taustatyötä ja tutustumiskäyntejä, huomasimme, että asunnottomuutta kohtaan oli kiinnostusta ja meille tarjottiin mahdollisuutta esittää dokumenttiamme kolmannen sektorin ylläpitämissä matalan kynnyksen paikoissa ja Vantaan kaupungin ylläpitämissä paikoissa. Dokumenttielokuva pyydettiin Myyrmäen katkolle, jotta henkilökunta voi näyttää dokumenttia omille asiakkailleen. Olemme luvanneet Jarno Eskeliselle ja Seppo Flinckille omat kappaleet dokumenttia, jotta he voivat näyttää sitä asiakkailleen.

Tavoitteenamme oli dokumentin avulla kuvata yksittäisen ihmisen asunnottomuuteen johtavia syitä ja keinoja selviytyä asunnottomuuden ajasta ja asunnottomuudesta. Tässä tavoitteessa onnistuimme mielestämme hyvin. Dokumentissamme päähenkilö kertoi avoimesti omasta asunnottomuuden ajastaan, keinoista selviytyä asunnottomuudesta ja syistä, jotka johtivat asunnottomuuteen. Päähenkilön merkitys korostuu kun dokumentissa oli vain yksi päähenkilö. Olimme onnekkaita, että löysimme dokumenttiin päähenkilön, joka halusi kertoa elämäntarinaansa niin avoimesti ja helposti lähestyttävästi. Päähenkilön löytyminen ja halukkuus osallistua projektiin oli suuressa osassa dokumentin onnistumisen kannalta. Tavoitteena oli myös yksittäisen ihmisen elämäntarinan perusteella jäsentää asunnottomuuden yleisiä piirteitä. Saamamme palautteen mukaan katsojat olivat havainneet juuri haluamiamme asioita. Se että kuka tahansa voi joutua asunnottomaksi näkyi, palautteen mukaan dokumentissa. Palautteen mukaan saimme tehtyä dokumentin, joka toi asunnottomuuden kanssa työskenteleville uusia näkökulmia aiheeseen. Laurea-ammattikorkeakoulun opiskelijoille tehdyn näytöksen palautteen perusteella pystyimme toteamaan, että henkilöt, jotka eivät ole asunnottomuuden kanssa olleet tekemisissä,

kertoivat, että dokumentti toi asunnottomuuden helpommin lähestyttävämmäksi ja ymmärrettävämmäksi.

7 Pohdinta

Sosiaali- ja terveysministeriö linjasi vuoden 2012 toimintasuunnitelmassa, että terveyseroja tulisi vähentää eri väestöryhmien välillä. Kasvavista terveyseroista oli ollut keskustelua jo vuosien ajan. Eri projekteilla oli pyritty estämään terveyserojen kasvua. Julkista keskustelua asunnottomuudesta oli käyty runsaasti opinnäytetyön työstämisen aikana.

Tilaan perustuva syrjäytyminen oli ollut keskustelussa lähiaikoina enemmänkin. Suomessa oli noussut yhä enemmän esille se, kuinka suurimmissa kaupungeissa oli ollut segregatiota, kaupunkeihin oli syntynyt alueita, joille sosiaalinen pahoinvointi, köyhyys ja korkea työttömyys oli keskittynyt. Granfeltin tutkimuksessa näillä alueilla oli nähtävissä ongelmien sukupolvisuutta ja monesti heidän päihdeongelmainen alakulttuurinsa oli leimauttanut heidät ja näin piti heitä kiinni tässä ongelmavyöhydessä. (Granfelt, 1998: 79-80.)

Opinnäytetyömme aihe oli hyvin ajankohtainen ja opinnäytetyömme työstämisen aikana aihe oli monesti esillä julkisessa keskustelussa. Aihetta myös käsiteltiin monilla eri tavoin päivälehdissä. Näkyvimpänä esimerkkinä oli Ruusulankadun asuntola ja siellä tapahtuneet kuolemantapaukset (esim. Jompero & Salomaa HS 13.11.2013; Kauranen, IL 12.11.2013) Huhtikuussa Helsingin Sanomien NYT-liitteessä oli henkilökuvia monista eri pitkäaikaisasunnottomista (Saikkonen HS 19.4.2013), asumisen kalleudesta oli keskustelua ja Riiko Saikkonen ja Jani Leinonen tekivät aiheesta näyttelyn Hyvinkään taidemuseoon (Nuutinen HS 25.6.2013).

Onneksi oli olemassa toimijoita, jotka pyrkivät tuomaan tuettua asumista tarvitseville henkilöille asuntoja eri puolilta useita paikkakuntia. Esimerkiksi Aspa-säätiö hankki tukiasuntonsa tavallisesta asuntokannasta vapailta markkinoilta. Asunnon hankinnassa he ottivat huomioon asiakkaan tarpeet, toiveet ja vuokranmaksukyvyyn. Aspa -säätiön asuntoja oli 800 viidellä eri paikkakunnalla. Tavoitteena oli, että näissä asunnoissa asuminen ei leimaa asujaa eivätkä ongelmat kasaudu samalle asuinalueelle. (Aspa-säätiö.) Julkinen keskustelu oli mielestämme paikallaan ongelmien esiintuomiseksi. Toimenpiteet pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi olivat olleet toimivia ja vähentäneet pitkäaikaisasunnottomuutta. Entisten asunnottomien määrän lisääntyessä yhdellä asuinalueella, sen alueen ongelmat kärjistyivät. Näiden ongelmien vähentämiseksi tarvittiin tukea ja ohjausta. Mikäli asunnottomat asutettaisiin eri kaupunginosiin, eivät yksittäisten ihmisten ongelmat olisi niin silmiinpistäviä ja asuinalueen rauhallisuus säilyisi.

Dokumenttielokuvan päähenkilön elämässä tapahtui ratkaiseva käänne huonompaan suuntaan sairastumisen ja hoitojen jälkeen. Vakava sairastuminen voi aiheuttaa usein ihmisessä psyykkisen kriisireaktion, jonka tavallisia oireita olisivat ahdistus ja masennus. Nämä tunteet olisivat usein tilapäisiä ja edesauttavat sopeutumista uuteen tilanteeseen. Joillakin ihmisillä psyykkiset oireet voisivat olla kovin vaikeita ja elämää rajoittavia. Oireet voisivat pitkäaikaisia. Syöpäjärjestöt neuvoivat potilaita ja potilaan läheisiä hakemaan apua näihin oireisiin. Tähän kriisitilanteeseen apua antoivat esimerkiksi klinikoiden psyykkisen tuen yksiköt, neuvontapalvelut, psykiatrian poliklinikat ja oman paikkakunnan mielenterveystoimistot. Yhteyttä voisi ottaa myös kriisikeskuksiin, joita oli eri puolilla maata. (Syöpäjärjestöt)

Hoitotyön opiskelijoina meillä oli dokumentin tekemiseen myös hoidollinen ja voimaannuttava näkökulma. Halusimme kuvata asunnottomuutta antaen sille inhimilliset ja ymmärrettävät kasvot päähenkilön kautta. Hoidollinen etiikka vaikutti siihen, että emme näyttäisi dokumentissa asioita mitä päähenkilö ei haluaisi näytettävän ja joiden kuvaaminen saattaisi olla hänelle vahingollista.

Haastatteluja tehtiin kaikkiaan kolme, joista viimeinen kuvattiin ja josta koostettiin lopullinen dokumentti. Haastateltavan kertomus muuttui vähitellen ensimmäisestä viimeiseen. Kun ihminen käy läpi omaa tarinaansa, hän jäsentää sitä uudelleen. Tässä tapauksessa tarinasta tulisi myös julkinen ja se eittämättä vaikutti siihen, miten asiat haluaa ilmaista ja mistä asioista haluaa puhua.

”jos kaveri on mua auttanut ja antanut mun asua sen asunnossa, niin enhän mä rupea sen kämppää sanomaan pulikämpäksi.” (Kuvausmateriaali 2013.)

Dokumentin päähenkilön ensimmäisessä haastattelussa kertoma tarina oli huomattavasti rajumman kuuloinen. Seuraavalla haastattelukerralla kun nauhoitimme haastattelun, niin siinä oli jo merkkejä siitä, että hän mietti miten hän haluaisi tarinansa kuuluvan julkisesti.

Ennakkokatselussa Stadin ammattiopistolla heräsi keskustelu päähenkilön oikeudesta sanoa dokumentissa ääneen lastensa etunimet ja syntymävuodet. Pidimme kiinni hänen oikeudestaan kertoa omasta elämästään niin kuin hän itse halusi siitä kerrottavan, joten emme kokeneet nimien mainitsemista epäeettisenä vaan pidimme sitä päähenkilön oikeutena puhua omista lapsistaan etunimillä. Koimme tilanteessa tapahtuneet huomautukset meidän epäeettisestä toiminnastamme hoitoalan työntekijöinä väärinä, emmekä nähneet asiassa eettistä ongelmaa. Mielestämme keneltäkään ei voi viedä oikeutta sanoa lapsiensa nimiä ääneen. Päähenkilö ei maininnut lapsien sukunimiä, emmekä edes olleet tietoisia siitä tai niistä. Kun yksi dokumentin tavoitteista oli saada asunnottomat näkymään muiden silmissä tasaveroisina, niin jos hänellä ei olisi oikeutta sanoa omien lapsiensa nimiä, se tuntuisi meistä

syRJäyttävältä ja henkilön työntämiseltä marginaaliin. Dokumentin päähenkilö sanoi, että lapsilla ei olisi mitään nimien mainitsemista vastaan.

Kävimme keskenämme keskusteluja aiheesta. Ymmärsimme toisen näkemyksen, jonka mukaan vain lapset itse voivat määritellä haluavatko he nimensä mainittavan dokumentissa. Päädyimme siihen, että dokumentista poistettiin kyseinen kohta. Ajattelimme pyytää leikkaajaa laittamaan tilalle kohdan missä päähenkilö kertoo hänellä olevan kolme lasta. Tämä kohtaus ei kuitenkaan ollut mielestämme niin hyvä kuin poistettu kohtaus, joten se tuntui uhraukselta. Lopullisessa dokumentissa lapsia ei mainita muuten kuin dokumentin kommentissa missä päähenkilö kertoi tavanneensa lapsiensa äidin ja heidän olleen yhdessä 18 vuotta.

Ajattelimme pyytää lapsilta kuvausluvut nimien mainitsemista varten mahdollisia tulevia esityksiä varten. Kuvausluvut olisivat tehneet lapsien nimien mainitsemisen dokumentissa eettisesti aukottomaksi. Dokumentin päähenkilö piti kuitenkin tässä vaiheessa ajatusta huonona, näin päädyimme pitämään dokumentin entisellään.

Pidimme tilanteen päättymistä yllättävänä. Koimme prosessin vaikeana. Dokumentin päähenkilön oikeuden puolustamisen päättyminen siihen, ettei hän itsekään halunnut käyttää oikeuttaan, tuntui meistä vaikealta. Olimme tyytyväisiä siihen, että teimme uhrauksen kohtauksen poisjättämisestä. Koimme oppineemme, että henkilön mielipidettä asioista pitää kysyä useaan kertaan ja sen, että kaikkien asiaan liittyvien henkilöiden oikeudet tulee ottaa tarkasti huomioon ja kaikkien asianosaisten henkilöiden mielipide tulee kuulla. Eli lopputulemana on, että tulevaisuudessa tulemme suhtautumaan asiakkaidemme läheisiin heidän mielipiteensä entistä tarkemmin selvittäen.

Opinnäytetyömme opetti meille paljon. Erityisesti ihmisen kohtaaminen, luottamuksellisen suhteen rakentaminen ja ylläpitäminen olivat asioita, joiden kanssa tulemme hoitoalalla aina työskentelemään. Opinnäytetyötä tehdessämme olimme tiedonvälittäjän roolissa, mutta työskentelyssämme oli mielestämme näkyvissä selkeästi hoidollinen näkökulma ja eettinen näkökulma tiedonvälityksen lisäksi, ja asiat mitkä toimme esille dokumentissa ja tässä kirjallisessa työssä, olivat harkittuja dokumentin päähenkilön ja aiheen yhteiskunnallisen käsittelyn kannalta.

Dokumentin päähenkilö sanoi, että hänelle oli vaikeaa olla kuvattavana ja häntä jännitti se suuresti. Tuloksen nähtyään hän sanoi, että se näkyi myös dokumentissa, mutta ulkopuoliset eivät käsittäksemme ole huomanneet asiaa. Kuvaustilanteessa kuka tahansa tällaisiin tilanteisiin tottumaton ihminen jännittäisi.

Koimme, että hoitoalan koulutus nykyään tähtää asiakaslähtöiseen potilaiden kohtaamiseen ja motivoivan haastattelun käyttämiseen työvälineenä. Meidän ja dokumentin päähenkilön välillä ei ollut hoitosuhdetta. Käytimme kuitenkin luottamuksellisen asiakaslähtöisen vuorovaikutussuhteen saavuttamiseksi motivoivan haastattelun metodeja, koska se oli yksi tärkeimmistä hoitoalan työvälineistä ja se sopii hyvin haastattelutilanteisiin. Halusimme, että dokumentilla olisi päähenkilölle vahvistava ja jollakin tavalla positiivinen vaikutus. Dokumentti itsensä tukiskelun välineenä oli hyvä ja mahdollisti reflektion. Koska haastatteluja tehtiin monia pitkän aikavälin sisällä, saattoi havaita, että päähenkilö oli pohtinut tarinaansa ja jäsentänyt sitä uudelleen ajan kuluessa. Meidän nähdäksemme hänen tarinastaan tuli ajan myötä enemmän maanläheinen, verrattuna ensimmäisen haastattelun tunnelataukseen.

Auroran sairaalassa olimme molemmat törmänneet tilanteeseen, jossa potilasta ei voida kotiuttaa asunnottomuuden vuoksi, vaikka asunnottomuus ei ole psykiatrisen hoidon peruste. Mielestämme moniammatillisuus hoitotyössä ja eritoten psykiatrisella alalla oli välttämättömyys, koska potilaiden ongelmat olivat monisyisiä. Usein psykiatriset potilaat tarvitsivat sosiaalisen tuen ja sairaanhoidon lisäksi myös toimintaterapeuttien ja asumisohjaajien apua. Kolmas sektori tuotti palveluja, joita he tarvitsevat hoitojakson päätyttyä. Dokumentin päähenkilö nosti moniammatillisen tuen tarpeen yhtenä tärkeänä osana asunnottomuudesta selviämiseen. Se, että korostimme tässä psykiatrista puolta, ei johtunut siitä, että ongelma olisi pelkästään psykiatrisen sairaanhoidon puolella nähtävissä. Meillä molemmilla oli kokemusta psykiatrisesta hoitotyöstä ja siksi peilasimme asioita omien hoitotyön kokemuksiemme kautta. Kokemuksemme mukaan asunnottomuus oli näkyvässä myös somaattisen puolen akuuttisairaanhoidossa. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa potilas kotiutettiin Marian sairaalan päivystyksen vuodeosastolta, vaikka hän oli vaila vakinaista asuntoa, sosiaalivaatteissa. Sosiaalivaatteet ovat vaatteita, jotka yksityishenkilöt ovat lahjoittaneet sairaalaan annettaviksi niille henkilöille, jotka eivät voi sairaalasta poistua vaatteissa missä ovat sairaalaan tulleet.

Sosiaali- ja terveysministeriö linjausten mukaisesti oli viime vuosina panostettu paljon terveyserojen kaventamiseen (STM 2011). Asunnottomat miehet olivat yksi kohderyhmistä, joihin nämä tukitoimet kohdistuvat. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma PAAVO oli ollut käytössä 2008-2011, tätä hanketta oli jatkettu PAAVO II - ohjelmalla, joka toteutuu vuosina 2012-2015. Tämän ohjelman periaatteisiin kuului ”asunto ensin” - ajatus, jossa pitkäaikaisasunnottomalle tarjottiin oma asunto ilman poissulkukriteereitä. Ajatuksena oli, että ihminen asunnon saatuaan pystyisi kohentamaan elämänlaatuaan muillakin elämänaloilla. Ohjelman tarkoituksena olisi poistaa pitkäaikaisasunnottomuus vuoteen 2015 mennessä. (esim. ARA; asunto-ensin)

Opinnäytetyössämme toimme esiin asiakaslähtöisyyden, subjektiivisuuden, dialogisuuden ja motivoivan haastattelun käytön työvälineenä. Näitä asioita korostimme, koska käytimme niitä hyväksemme vuorovaikutussuhteen luomisessa ja ylläpitämisessä dokumentin päähenkilöön. Dokumenttia tehdessämme meillä ei ollut hoitosuhdetta häneen, mutta koska olimme hoitotyön opiskelijoita, niin pyrimme toimimaan hoitotyön asettamien raamien sisällä ja sairaanhoitajien eettisten ohjeiden mukaisesti. (Etene 2013.)

Arvioimme opinnäytetyömme olevan kaikkia osapuolia jollain tavalla hyödyttävä. Meidän ja Stadin ammattiopiston opiskelijoiden opinnot edistyivät hankkeen myötä, saimme uusia taitoja ja loimme uusia kontakteja eri toimijoihin. Dokumenttielokuvan tekoa voi kuvailla ainutlaatuiseksi varsinkin hoitotyön opiskelijoille, eikä tämänkaltaista tilaisuutta pystynyt kuvittelemaan opintojen alkuvaiheessa. Vaikka dokumentin päähenkilö ei saanut kuvauksista minkäänlaista palkkiota, koimme sekä kuvaukset että lopullisen dokumentin tekemisen hänelle voimaannuttavaksi kokemukseksi. Haastattelukertoja oli yhteensä kolme ja hänen kertomansa elämäntarinan muuttuminen oli mielestämme merkki itsereflektiosta ja että asiat ja elämäntapahtumat saivat uusia merkityksiä hänen kohdallaan. Dokumentin päähenkilö oli ollut itse aktiivisena dokumentin levittämisessä uusiin paikkoihin, joten koimme dokumentin tekemisen ja sen näyttämisen julkisesti olleen päähenkilölle merkityksellistä.

Asunnottomuuden vähentämiseksi oli ollut useita valtakunnallisia tavoiteohjelmia ja hankkeita, mutta asunnottomuus oli edelleen suuri ongelma. Sen tähden mielestämme oli tärkeää tuoda asunnottomuutta yleiseen tietoisuuteen. Vuonna 2013 teema oli ollut esillä julkisessa keskustelussa, osittain Paavo-hankkeen toteuttamiseen liittyvien ongelmien kasautumisen vuoksi suurissa asuntolayksiköissä ja näiden ympäristössä tapahtuneiden levottomuuksien vuoksi. (Jompero & Salomaa HS 13.11.2013.)

Jos olisimme tehneet tämän dokumentin opintojemme alussa, olisimme todennäköisesti painottaneet eri seikkoja kuin tekemässämme dokumentissa oli painotettu. Mielestämme yhtenä kehitysalueena oli se miten käsittelimme päähenkilöä ja hänen elämäntarinaansa; emme lähteneet etsimään hänen tarinastaan shokeeraavia yksityiskohtia emmekä painottaneet niitä, tämä lähestymistapa ei ole epätavallinen dokumenttielokuvien piirissä.

Olimme olleet dokumentin päähenkilöön yhteydessä dokumentin teon eri vaiheissa ja tämän prosessin jälkeen olemme pitäneet yhteyttä häneen. Yhteydenpito oli ollut molemminpuolista ja jatkuu edelleen. Meidän ja dokumentin päähenkilön välille syntyi luottamuksellinen vuorovaikutussuhde. Jos emme olisi pitäneet päähenkilöön yhteyttä dokumentin valmistumisen jälkeen, emme mielestämme olisi olleet saavuttamamme luottamuksen arvoisia. Koska välillämme ei ollut hoitosuhdetta, niin yhteisessä kanssakäymisessä ei ole

eettisiä ongelmia ja olimme prosessin aikana tutustuneet toisiimme sen verran hyvin, että yhteydenpito tuntui luontevalta.

Dokumentin päähenkilö kertoi oman tarinansa omin sanoin itse valitsemassaan ympäristössä. Kirjallisessa opinnäytetyössä ja dokumenttielokuvassa esiin tuotuja asioita peilasimme asunnottomuuteen liittyvän teorian valossa etsien yhtymäkohtia päähenkilön elämäntarinasta teorian tietoon verrattuna. Näin dokumentin päähenkilö toi asunnottomuutta ilmiönä lähestyttävämmäksi ja ymmärrettävämmäksi ihmisille, joilla ei asunnottomuudesta ole ollut omakohtaista kokemusta tai ammatillista näkemystä.

Lähteet

- ARA. Asunnottomat 2012 - selvitys 1/2013 Viitattu 29.1.2014.
http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/ARAn_selvitykset/Selvitykset_2013
- ARA. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmalla halutaan poistaa asunnottomuus kokonaan: viitattu 3.12.2013.
http://www.ara.fi/fi-FI/Ohjelmat_ja_hankeet/Asunnottomuuden_vahentamishjelma
- Aspa-säätiö. Viitattu 3.2.2014.
<http://www.aspasaaio.fi/tukiasunnot/tarvitsetko-tukiasuntoa>
- Asunto ensin. Asunto ensin - irti asunnottomuudesta. Viitattu 29.11.2013.
http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin
- Berghäll, J. Hotakainen M. 2009 Miesten vuoro. Dokumenttielokuva. Oktober Oy.
- Bruzzi, S. 2000 New documentary. New York: Routledge.
- Flinck, S. 7.6.2013. Henkilöhaastattelu.
- Forsman, S. 2007. Vertaistuki, yhteisöllisyys ja asukasvastuullisuus. Kirjassa Asunnottomuuskirja. Helsinki: Yliopistopaino
- Forssén, K, Roivainen, I, Ylinen, S, & Heinonen, J. (toim.) 2012. Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. EU: Unipress.
- Eskola, J. & Suoranta, J. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 2000. 4. painos. Jyväskylä: Gummerrus kirjapaino Oy.
- Etene 2013: Terveysthuollon yhteinen arvopohja, yhteiset tavoitteet ja periaatteet: Viitattu 3.1.2014.
http://www.etene.fi/c/document_library/get_file?folderId=17185&name=DLFE-543.pdf
- Granfelt, R. 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Halko, M-L., Mikkola, A. & Ruuskanen, O-P. (Toim.) 2010. Tallinna: Gaudeamus Helsinki university Press.
- Helne, T. 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. STAKES. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino OY.
- Helke, S. Suutari, V. 2001. Joutilaat. Dokumenttielokuva. Kinotar Oy.
- Helke, S. 2010. Leikkipuisto. For real productions/Cilla Werning.
- Heinonen, J. 1997 katseita suomalaisuuteen. Vastarinta ja luopuminen suomalaisessa kansanomaisessa kulttuurissa. Helsinki: TA-tieto.
- Heinonen, J. 2006 Työläismies ahdingossa? kolme miessukupolvea rakennemuutosten Suomessa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S, Remes, P & Sajavaara, P. 2010 Tutki ja kirjoita. 15-16. painos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Hupli, M, Rankinen, S. & Virtanen, H. 2012. Potilasohjauksen ulottuvuudet 2. Turku : Turun yliopisto.
- Jompero, S. & Salomaa, M. Asettuminen vie aina vuosia. Helsingin Sanomat. 13.11.2013.

Jonkka, M. 2006. Keijupuisto. Taik/elo.

Knuuti, U. 2007. Matkalla marginaalista valtavirtaan? Huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen. yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2007. Helsinki: Yliopistopaino.

Luukka, M-R. 2002. Mikä tekee tekstistä tieteellisen. Teoksessa Tieteellinen kirjoittaminen. Toim. Kinnunen, M. & Löytty, O. Tampere: Vastapaino

Mönkkönen, K. 2007 vuorovaikutus, dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Prima Oy.

Ojanen, M. 1994 Mikä minä olen, minän rakenne, kehitys, häiriöt ja eheytyminen. Tampere: Kirjatoimi.

Pajuriutta, S. 2013. Asunnottomuus periytyy. HS 7.4.2013.

Perustuslaki 11.6.1999/731 19 § viitattu 10.1.2014.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Pirkanen, H. 2011. Alkoholi, isyys ja valta. Ongelmajuovat isät miesten elämäntarinoissa. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos,väestöliitto.

Poikolainen, K. 2003 Päihderiippuvuuden ja haitallisen käytön diagnostiikka, Teoksessa Salaspuro M, & Kiiänmaa, K, Seppä K, (toim.) Päihdelääketeiede. Helsinki: Duodecim.

Päihdelinkki. Viitattu: 3.2.2014

Pystynen, V. Miljoonan markan vankila. Helsingin Sanomat 21.11.2013.

Rakkolainen, M. 2012: Motivoivan haastattelun toteutuminen päihdehoidon ensitapaamisissa psykologia 47 (01), 2012.

Ruisniemi, A. 2006 Minäkuvan muutos päihderiippuvuudesta toipumisessa. Tutkimus yhteisöllisestä päihdekuntoutuksesta. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Smith, J-E& Meyers, R. J. 2008. Kuinka motivoida päihdeongelmainen hoitoon läheisten avulla. Vantaa: Dark Oy

Sosiaali- ja terveysministeriö 2012: Syrjäytymistä vähentävä toimenpideohjelma - hyvät eväät elämälle: Viitattu 5.1.2014.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file%3FfolderId%3D42733%26name%3DDLFE-20718.pdf&cd=2&ved=0CDEQFjAB&usq=AFQjCNG8KVVid1qL8Tp--vNz33pn9xZSgw&sig2=QUUJ1UqVwveMyzVM24c7cw

Suutari, V. 2013. Hilton! Dokumenttielokuva. Filmimaa.

Syöpäjärjestöt. Viitattu 3.2.2014

<http://www.cancer.fi/potilaatjalaheiset/neuvontakuntoutus/psykkinen/>

Teesson, M. Buhrich, N. & Hodder, T. 2003 Schizophrenia among homeless people in inner-Sydney - Current prevalence and historical trends. Journal of Mental Health 12/1 viitattu 15.12.2013.

<http://web.ebscohost.com/nelli.laurea.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=10&sid=ff38c2ac-b184-4b5e-9bb1-4df95afd08f5%40sessionmgr4003&hid=4104>

Terveystieteiden laaki 30.12.2010/1326 2§ viitattu:10.1.2014.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu: 10.1.2014.
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/uutinen?id=32574

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 23.2.2014
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/sosiaaliryhmien-valilla-on-terveyseroja

Turvallinen kaupunki. Viitattu 29.1.2014.
<http://www.turvallinenkaupunki.fi/turvallisuusteemat/sosiaalisesti-turvallinen-elinymparisto/taustatietoa/asunnottomuus>

Valkonen S. 2011. Mahdollisuuksia muutokseen. Päihde- ja mielenterveyskuntoutujan työkirja. Helsinki: Trio-Offset Oy

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003 Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi Oy

Liitteet

Liite 1: Dokumenttielokuvaelokuva Tie kotiin DVD

Liite 2: Tapahtumaraportti

Liite 3: Kyselylomake